

TRADITIE

TIJDSCHRIFT OVER TRADITIES EN TRENDS

Jaargang 2 , nummer 3

Herfst 1996, prijs f 7,95 Bfrs 160

D De familie speelt
nog steeds een
hele grote rol

TROUWEN OP Z'N ARMEENS

D De sprookjesdag
van Marloes en
Jan Willem

ROMANTISCH

TROUWEN IS IN

D Volgens de
adat-regels

MOLUKSE HUWELIJKSTRADITIES

INHOUD

De sprookjesdag van Marloes en Jan Willem

Romantisch trouwen is in

4

De familie speelt nog steeds een hele grote rol

Trouwen op z'n Armeens

18

Volgens de adat-regels

Molukse huwelijkstradities

36

Het kerkelijk huwelijk anno 1996

8

Bomen over liefde

12

Man-vrouw verhoudingen in de Surinaamse bush

16

De jaarlijkse boerebrulloft van Joure

24

Versieren in het Aids-tijdperk

30

Bruidssuikers: suikerzoete huwelijksaankondiging

33

Rubrieken:

DE POTTENKIJKER 2

HERINNERINGEN 11

CREATIEF kousenband 28

Wooraf

Traditie ziet er dit keer iets anders uit dan u gewend bent.

Meer artikelen en minder rubrieken, allemaal over één onder-

werp: het huwelijk. Hoewel het aantal huwelijken dat per jaar in Nederland gesloten wordt iets terugloopt, wordt er in ons land kleurrijk getrouwd. Bruidsparen proberen van hun trouwfeest nog steeds 'de mooiste dag in hun leven' te maken. Dat daarbij tradities een grote rol spelen kunt u in dit nummer lezen.

Een mooie traditie vind ik het aansnijden van de bruidstaart. Op elk trouwfeest werd vroeger in Nederland altijd iets zoets en iets bitters geserveerd, want 'zoet en bitter

is het huwelijk'. Daar moesten bruidsparen goed van doordrongen zijn. Het huwelijk was geen sprookje, het was een combinatie van fijne en verdrietige dingen. Van samen crisissen doorstaan en samen herinneringen opbouwen. Dat maakte dat er liefde in een relatie groeide.

Bruidstaart en vooral het marsepein erop, symboliseerde de zoete kant van het huwelijk en bitter in de vorm van bitterkoekjes de bittere kant.

Het laatste stukje marsepein van de bruidstaart werd door het bruidspaar één jaar bewaard. Men dacht dat dit stukje zoet het bruidspaar in dat eerste moeilijke jaar waarin man en vrouw aan elkaar moesten wennen (want samenwonen was er vroeger niet bij!) beschermde.

Was je als vrouw 'nog niet aan de man', dan nam je stiekem voor jezelf een stukje marsepein van de bruidstaart mee naar huis, legde dat 's nachts onder het kussen en dan droomde je van je aanstaande man.

Getrouwd raken was vroeger heel belangrijk, voor vrouwen én mannen. Zonder huwelijk was je niet compleet dacht men. Ongetrouwd blijven betekende dat je geen zelfstandig leven kon gaan opbouwen. Je bleef inwonen bij je ouders of samenwonen met andere ongetrouwde broers of zusters. Vandaar dat de oudere mensen die ik interview ook vaak zeggen als ik hun vraag waarom ze getrouwd zijn: 'ik was er aan toe mijn benen onder eigen tafel te steken'.

Vandaag de dag symboliseert de bruidstaart niet meer de overgang van kind naar getrouwde, dus volwassen man of vrouw worden. Toch maken wij van deze dag nog steeds een mijlpaal in ons leven.

Ineke Strouken
hoofdredacteur

DE POTTENKIJKER

De pottenkijker is een rubriek waarin lezers vragen kunnen stellen of kunnen reageren op de inhoud van Traditie.

Ineke Strouken

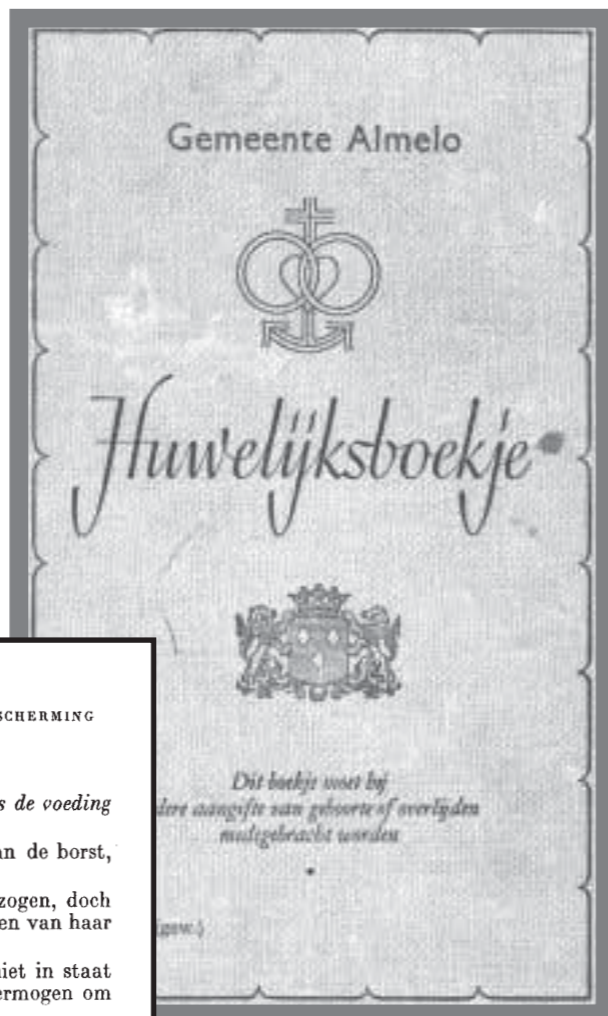
Vraag van mevrouw L. Houtepen, Tilburg:

Wat betekent 'het boterbriefje halen'?

Het boterbriefje slaat op de trouwbrief, ons latere huwelijksboekje. Het is schertsend bedoeld.

Oorspronkelijk was het boterbriefje een spotnaam voor een aflaatbrief, later werd daarmee een schriftelijke mededeling bedoeld van een personeelslid aanzegt dat hij ontslag moet nemen of het anders krijgt. Weer later werd een boterbriefje in verband gebracht met het huwelijk.

In de middeleeuwen trouwde men voor de pastoor. Toen Nederland een protestantse overheid kreeg, werd er in 1580 besloten dat alleen huwelijken gesloten voor de schepenen of voor de predikant rechtsgeldig waren. Protestantse bruidsparen trouwden voor de predikant, maar in katholieke streken

WENKEN VOOR MOEDERS

(UITGAVE VAN DE NEDERLANDSE BOND TOT BESCHERMING VAN ZUIGELINGEN)

- I. De beste voedingswijze voor de zuigeling is de voeding aan de borst.
Sterfte en ziekte bij zuigelingen, gevoed aan de borst, zijn veel geringer dan bij fleskinderen.
Een moeder, die in staat is haar kind te zogen, doch dit nalaat, doet nadeel aan gezondheid en leven van haar kind.
In vele gevallen, waar de moeder meent niet in staat te zijn haar kind te zogen, blijkt, dat het vermogen om te zogen wel degelijk aanwezig is.
Het is derhalve plicht de zuigeling aan de borst te houden, tenzij door een geneeskundige is verklaard, dat de moeder daartoe niet in staat is.
- II. De gemengde voeding, waarbij de zuigeling slechts gedeeltelijk met vrouwenmelk wordt gevoed, is te verkiezen boven die, waarbij de zuigeling in het geheel geen vrouwenmelk krijgt.
- III. Is flesvoeding onvermijdelijk, zorg dan, dat de fles en het voedsel op uiterst zindelijke wijze worden behandeld en laat u, omtrent de keuze van het voedsel, de toebereiding en de toediening (het aantal malen en de hoeveelheid), door de geneeskundige voorlichten.
Bewaar de melk zo koel mogelijk, anders bederft zij.
- IV. Zorg voor zuivere lucht in het vertrek, waar de zuigeling verblijft houdt.
Was dagelijks uw kind geheel.
- V. Huil uw kind veel, geef het niet dadelijk meer voedsel, maar raadpleeg een geneeskundige.
- VI. Laat u omtrent voeding en verzorging van de zuigeling, ook als deze gezond is, door een geneeskundige voorlichten. Gij kunt, door dit te doen, veelal ziekte voorkomen.

In trouwboekjes stonden vroeger wenken voor moeders.

werd er eerst getrouwd voor de schepenen of zelfs voor de predikant en dan pas voor de pastoor.

Aan het begin van de vorige eeuw, met de invoering van de Franse wetgeving, werd het verplicht om voor de ambtenaar van de burgerlijke stand te trouwen. Zowel katholieke als protestantse echtparen beschouwden dit burgerlijk huwelijk als een formaliteit en het bewijs dat ze getrouwd waren als een 'boterbriefje', een rekening. Het échte huwelijk bleef voor hen het huwelijk in de kerk. Pas dan kon je, tot voor kort, gaan samenwonen en met elkaar naar bed gaan.

Beter te trouwen dan te branden

Of zoals Cats zei: 'Beter gemant dan gebrant.' 'Vriendinnen ken U self, het is U minder schant. Voor alle man getrouwt, als heimelick gebrant.'

Dit is een van de vele uitdrukkingen om jonge mensen aan te zetten om te trouwen. Het betekent dat je beter kunt trouwen, omdat je anders in zondigheid vervalt. Seksueel verkeer buiten het huwelijk was immers een groot taboe.

Het idee dat mensen alleen gelukkig konden worden als ze getrouwd waren, heeft nog heel lang bestaan. Pas in de jaren zestig begon men anders over het huwelijk te denken. Toch weet iedereen nog wat een 'oude vrijster' is, die de 'ware Jacob niet heeft gevonden' of wat het betekent als je 'de boot gemist hebt'.

Wie niet trouwde, werd beschouwd als een mislukking. Een leven zonder partner en dus zonder kinderen werd gezien als niet compleet. Pas als men trouwde, had men status en kon men zelfstandig gaan wonen. Of zoals men zei 'de benen onder eigen tafel steken'. Tot die tijd bleef men bij de ouders, of als die niet meer leefden, bij een getrouwde broer of zuster wonen. Van gezinnen waar veel dochters in een huwbare leeftijd waren, werd gezegd dat 'een huis vol dochters is als een kelder vol zuur bier' en dat men verse vis en jonge dochters niet te lang moest bewaren'. Ook hier klinkt het belang van trouwen door.

Trouwen met een trucje

Mevrouw A. Kruihof-Holthuis (76) moet nog steeds lachen als ze aan de sluiting van haar tweede huwelijk denkt, nu 43 jaar geleden. "Mijn zuster was getuige voor mij, maar voor mijn man hebben we iemand van de straat moeten plukken, omdat je twee getuigen moest hebben. Na afloop hebben we die dame een doos bonbons gegeven, waar ze heel tevreden mee was." Het speelde zich af op 30 juni 1953 in Selby, bij York in Engeland. Hierheen waren mevrouw Kruihof-Holthuis en haar tweede man uitgeweken, om een bepaling in de Nederlandse wet te ontlopen. Die luidde dat je na je scheiding negen maanden moest wachten voordat je kon hertrouwen. Die wachttijd was ingesteld om te kijken of er uit het eerste huwelijk nog kinderen zouden komen. Negen maanden wachten, daar had mevrouw Kruihof geen trek in. Ze woonde met drie kinderen in een zomerhuisje en had geen zin daar maanden achtereen te bivakkeren. "Waarom we niet gewoon gingen samenwonen, dat weet ik eigenlijk niet meer. Ik denk omdat dat het een schande was in Apeldoorn." "Mijn tien jaar oudere zus woonde in Selby, waar ze gezelschapsdame van de directeur van Unilever was. Zij wist dat je er kon trouwen, waarna dit huwelijk in Nederland erkend werd. Voorwaarde was wel dat je op het moment van trouwen veertien dagen in Engeland woonde. Ik ben toen twee weken bij mijn zus ingetrokken en heb daar een heerlijke tijd gehad met prachtig weer." "Mijn man zat ondertussen in Nederland en maakte de scheidingspapieren in orde, inclusief de Engelse vertaling ervan. Hij kwam twee dagen voor de vastgestelde trouwdag. Ik was toen al in ondertrouw gegaan, waarbij mijn zus als plaatsvervanger optrad. Op 30 juni trouwden we in het piekleine stadhuisje van Selby. Alleen mijn zus en die wildvreemde getuige waren erbij. We hielden natuurlijk geen feest. Wel had de baas van mijn zus, een dineetje georganiseerd." "Na het diner stapten we op de avondtrein naar Londen, waar we hebben geslapen om de volgende ochtend naar Amsterdam te vliegen. Eenmaal thuis heb ik de kinderen opgehaald, en hebben we ons als officieel getrouwd stel in Apeldoorn laten inschrijven."

De sprookjesdag van Marloes en Jan Willem

Martin Jansen

Romantisch
trouwen
is in

De afgelopen 30 jaar experimenteerde Nederland enthousiast met relatie-vormen. Singles, hokkers, LAT-ers en woongroupies doken op, maar toch hield het aloude huwelijk stand.

4

“Toen we trouwden, heb ik Jan Willems achternaam aangenomen. Logtenberg heet ik nu, maar als hij Jansen had geheten, had ik zijn naam ook willen dragen. Zoiets is een erbewijs aan je man.” Aan het woord is de vorig jaar getrouwde Marloes Gresnich (25) uit Arnhem.

Ondanks twee feministische golven die deze eeuw over Nederland zijn gespoeld, neemt het grootste deel van de 90.000 bruidjes die jaarlijks trouwen de naam van hun man aan. Het overgrote deel van hen is door hun vriend ten huwelijk gevraagd, andersom gebeurt het maar zelden. Marloes: “Ik

wilde dat hij *mij* zou vragen - dat is toch het mooist.” Toch volgden Jan Willem en Marloes niet in alles de traditionele gang van zaken. Zo heeft Jan Willem nooit officieel om Marloes' hand gevraagd bij zijn schoonouders en woonden ze voor hun huwelijk al lang samen.

De trouwerij van Marloes en Jan Willem is een aardig voorbeeld van het moderne huwelijk: een mix van traditionele elementen en eigenwijze inbreng.

Huwelijksaanzoek

Omdat voor een huwelijk een financiële basis nodig is, wilden zowel Marloes als Jan Willem pas trouwen als Jan Willem een baan had. In januari kon hij aan de slag in de informatiseringsbranche en al snel kreeg hij te horen dat hij bij zijn bedrijf een vaste baan kon krijgen. Dat had hij ook wel verwacht en daarom had Jan Willem al vier weken voor zijn functioneringsgesprek een tafel besproken in een restaurantje. Die avond zat hij

met Marloes te eten, terwijl er een piepklein doosje in zijn binnenzak brandde. Dat kwam er pas uit toen hij na het diner met Marloes een wandeling ging maken. Op de plek waar ze elkaar acht jaar eerder voor het eerst hadden gekust, gaf hij haar de verlovingsring, als symbolische opmaat voor hun huwelijk.

Marloes en Jan Willem trouwden alleen voor de wet.

Ze wilden een romantische locatie en kwamen uiteindelijk terecht in Bommel, dat als raadhuis een

kasteel met een grachtje, een ophaalbrug en een

oude ridderzaal met antiek meubilair heeft.

5

Ivoorkleurige bruidsjurk

Een paar weken na het aanzoek van Jan Willem op 14 februari 1995 (Valentijnsdag) ging Marloes met een groepje vrouwen op pad om een trouwjurk uit te zoeken. Volgens Inge Dokter, eigenaresse van bruidshuis Dokter-de Graaf in Kampen, is dat de gebruikelijke gang van zaken. “De moeders, schoonmoeders en vriendinnen mogen mee, de man moet thuis blijven. De bruidjes willen hun partners op de trouwdag kunnen verrassen met wat ze aan hebben.”

Volgens Inge kiezen de mensen tegenwoordig een jurk die bij hun identiteit past. Voor de meeste bruiden is dat nog steeds de traditionele witte of roomkleurige trouwjurk. Eén procent wil iets gek, iets opvallends. Bij het bruidshuis *l'Innovation* in Utrecht blijkt dat percentage wat hoger te liggen. Daar kiest 10% van de klanten een aparte jurk en 20% van de verkopen betreffen rode, zwarte of gele bruidsjaponnen. Wie voor de tweede maal trouwt kiest doorgaans voor een eenvoudige trouwjurk.

De mode verlegt zich het laatste jaar een beetje. Inge Dokter: “Lang liepen de traditionele, romantische ivoorkleurige jurken van zijde erg goed. Sinds kort is de A-lijn in opkomst: sober, recht van boven, wijd van onderen. Of dat door gaat zetten is nog maar de vraag: de fabrikanten, verkopers en klanten zijn momenteel erg aan het zoeken.”

Haar zaak wordt nauwelijks bezocht door bruidjes van allochtone afkomst. “Ik weet van mijn Turkse stagiaires dat Turkse bruidjes hun jurken meestal in Turkije bestellen. Dat is stukken goedkoper. Die jurken hebben ook veel meer pareltjes, stroken en borduursels dan de Hollandse.”

Trouwen in cijfers:

- in 1993 werden in Nederland ongeveer 90.000 huwelijken gesloten
- voor 16% was dat een tweede of derde huwelijk
- 61% van de bruidjes droeg een traditionele bruidsjapon
- de gemiddelde kosten van het bruidstoilet bedroegen f 2.215,-, inclusief accessoires als schoenen, hoeden en lingerie
- van de bruidegommen trouwt 98% in een nieuw pak van gemiddeld f 1100,-
- 26% van de huwelijken werd gesloten in de maanden mei en juni, 24% in augustus en september
- 71% trouwt op vrijdag
- gemiddeld is de bruid bij trouwen 28. De bruidegom is 30 jaar
- 75% van de bruidsparen heeft samengewoond alvorens te trouwen

Cijfers uit 1993 uit: W.V.M. van Rijt-Veltman, *Een tip van de sluier opgelicht* (Zoetermeer 1994).

Bruidegompak

Volgens Inge gaat de vrouw meestal mee om het trouwpak van haar man uit te zoeken. Dat moet ook wel, want “hier in Kampen moet je die mannen uit hun spijkerbroeken pellen”. Jan Willem is wat dat betreft veel eigenwijzer en wilde niet dat Marloes zijn pak zou zien vóór hun trouwdag. Daarom toog hij met zijn beide zussen en moeder naar een gespecialiseerde bruidegommwinkel in Utrecht.

Hij koos er een mooi, donkerblauw pak uit. Zijn zus, die eerder Marloes had geholpen bij het uitkiezen van haar bruidstoilet, zorgde voor de afstemming op Marloes' jurk. “Dat ik bijvoorbeeld geen spierwitte blouse zou kiezen bij Marloes' gebroken witte trouwjurk”.

Op de trouwdag betoonde Jan Willem zich hevig verrast door Marloes' prachtige, romantische jurk met hoepels en Marloes was zeer te spreken over Jan Willems pak met opvallend *giletje* en fantasievolle stropdas. Om elf uur volgde de fotosessie. Marloes: “Dan is je jurk nog mooi, dan zit je haar nog goed en heb je lekker de tijd.”

Fotosessie

Het regende toen ze naar de *set*, Burgers Dessert in Arnhem, reden. Maar binnen in de nagebouwde en overdekte woestijn was het lekker warm en droog. De fotograaf besloot in de reportage een verhaallijn aan te brengen. Hij begon met foto's van Jan Willem en Marloes alleen, dan volgde de ontmoeting en het verleidingsspel en vervolgens de eerste kus.

De fotoreportage valt als romantisch te classificeren, in tegenstelling tot die

van een collega van Marloes. Marloes: “Die had een hele moderne reportage met foto's onder een brug, met graffiti op de achtergrond en strakke gezichten, zonder lach. Ze waren er dolgelukkig mee, maar ik zou het zo niet willen.”

Ridderzaal

Marloes en Jan Willem trouwden alleen voor de wet, omdat ze nooit in de kerk komen. Het veel te moderne stadhuis van Arnhem werd door hen afgekeurd. Ze wilden een romantische locatie en kwamen uiteindelijk terecht in Bemmelen, een plaatsje in de buurt van Arnhem. Het heeft als raadhuis een kasteel met een grachtje, een ophaalbrug en een oude ridderzaal met antiek meubilair; het perfecte decor voor een romantische trouwerij.

Stadjes met oude, romantische raadhuisen zijn in heel Nederland favoriet om te trouwen, zo blijkt uit de statistieken. De Gelderse gemeente Rozendaal is de populairste plaats: daar wordt 50 maal meer gehuwd, dan op grond van de bevolkingsomvang te verwachten zou zijn. Met f 550,- per huwelijk is het ook Nederlands duurste gemeente om te

trouwen. Dát het uiterlijk van het gemeentehuis een belangrijke rol speelt, bleek vorig jaar in Den Haag. Hier werd in het pas geopende nieuwe stadhuis veel minder getrouwd dan in het oude. Ook in de moderne raadhuisen van Amsterdam en Rotterdam wordt relatief weinig getrouwd.

Bruidstaart

Jan Willem en Marloes trokken na het ja-woord met hun gevolg naar een feestzaal in de buurt, waar de gasten hun opwachting maakten om het paar te feliciteren. Een traditionele bruidstaart werd door hen aangesneden en tussen vijf en zeven uur schudde ze op de receptie vele handen.

Aansluitend was er een diner voor 30 gasten, familieleden en boezemvrienden en -vriendinnen van het bruidspaar. De gasten zaten op vaste plaatsen aan drie tafels, terwijl het bruidspaar rouleerde. “Dat is leuk, want zo kun je iedereen uitgebreid spreken”, zegt Marloes.

Om een uur of één was het nu getrouwde stel weer thuis. Jan Willem droeg Marloes over de drempel van hun pas gekochte huis. God zij dank had niemand geintjes uitgehaald. Marloes: “Dat had ik mijn moeder op het hart gedrukt. We hadden tot vlak voor de grote dag keihard gewerkt om ons nieuwe huis klaar te krijgen, dus geintjes met bekertjes water enzo was ons vast te veel geworden.”

Huwelijksreis

Hun wittebroodsweken brachten Marloes en Jan Willem door op Sint Maarten, net voordat een orkaan grote verwoestingen aanrichtte. Ze doorkruis-

ten het eiland in een landrover en zwommen in een kristalheldere zee. Een *sunset-cruise* zou het hoogtepunt van deze romantische reis moeten worden, maar eindigde voor Marloes in een flinke zeeziekte. Eenmaal thuis waren er nog een paar vrije dagen, voordat het gewone leven weer begon. In die dagen genoten ze nog van de foto's die arriveerden en ze schreven dankbriefjes naar de gasten.

Met hun huwelijksreis naar een tropische bestemming pasten Jan Willem en Marloes geheel in de trend van dit moment. Mensen met genoeg geld boeken zelfs wel twee weken op Barbados voor 12.000 gulden. Dit soort exotische oorden zijn populair, omdat de zon er altijd schijnt en de mensen vriendelijk zijn.

Marloes en Jan Willem kijken naar eigen zeggen heel tevreden terug op hun trouwdag. Marloes: “Het liep helemaal zoals we het ons hadden voorgesteld. Mijn vader was ceremoniemeester, maar riep soms wanhopig: ‘Wat valt er bij jullie nog te regelen?’”

Misschien is juist dát wel het meest kenmerkende van trouwen in de jaren negentig: moderne stellen houden de regie in eigen hand. Ze nemen uit de traditie wat ze aantrekkelijk vinden en vullen dat aan met eigen ideeën.

Themafeesten

Noël Bos (31) is het eens met deze type-ring van het huwelijk in de jaren negentig. Ze is de drijvende kracht achter de Utrechtse tak van de Ceremoniemeester, een franchise-keten die feesten en partijen, waaronder huwelijksfeesten, organiseert.

Noël: “De ingrediënten van een trouwerij liggen wel zo ongeveer vast: de ceremonie, de receptie, eten en een feest. Maar voor de invulling ervan is de traditie niet langer allesbepalend. Mensen bepalen tegenwoordig zelf hoe ze de dag willen inkleden.”

“Vooral themafeesten zijn populair. Eind december heb ik een huwelijksfeest met als thema kerst georganiseerd. Bij binnenkomst klonken er kerstliederen, de huwelijkscadeaus lagen onder de kerstboom en er liep een kerstman rond. Maar je kunt ook denken aan

andere thema's: Venetië, salsa of het Wilde Westen. Eigenlijk is alles mogelijk. Een gekke bus om je gasten te vervoeren, opgehaald worden met een helikopter; het is allemaal bereikbaar en betaalbaar.”

De foto's werden in de dessert van Burgers

Dierenpark gemaakt. Met deze foto is een trucje

uitgehaald: Jan Willem staat tussen twee lonkende

en kokette vamps, beide gespeeld door Marloes.

Ceremoniemeester

“We verzinnen vooral feesten voor mensen die geen tijd hebben, zoals tweeverdieners. Een andere doelgroep is de categorie die een heel bijzonder feest wil. Niet zozeer om anderen de ogen uit te steken, maar gewoon omdat het leuk is om je gasten iets bijzonders voor te schotelen.”

Desgewenst treedt Noël ook op als de ceremoniemeester op de dag zelf. “In België en Amerika is de figuur van de *wedding coördinator* al decennia de gewoonste zaak van de wereld. In Nederland komt dat nu net opzetten. Wie zelf wel eens ceremoniemeester is geweest, weet wat daar allemaal bij komt kijken en doet dat zijn neef, oom of boezemvriend bij zijn eigen trouwerij niet aan. Het is een hele klus om de familie van A naar B te krijgen, op tijd, zonder politie-agentje te spelen.”

Huwelijk

Wat nu precies het verschil is tussen samenwonen en getrouwd zijn kunnen Marloes en Jan Willem maar moeilijk onder woorden te brengen. Jan Willem:

“Samenwonen vind ik toch een stapje lager dan het huwelijk. Ik weet niet hoe dat komt. Misschien toch het idee van het 'heilige huwelijk'. In de dagelijkse gang van zaken is er sinds hun huwelijk weinig veranderd. “Er is alleen een verandering in gevoel”, zegt Marloes. De opvattingen van Jan Willem en Marloes worden door veel hokkers gedeeld. Samenwonen houdt voor de meesten geen verwerping van het huwelijk in, maar is er de opmaat voor. Een flink deel van de samenwoners is zes jaar na het moment van samenwonen getrouwd. De geboorte van een kind was daarvoor vaak de aanleiding.

Wat geen van beiden kan begrijpen is dat er mensen op t.v. trouwen, bij *Ron's Honeymoon Quiz* of *Loveletters* bijvoorbeeld. Marloes: “Ik heb Jan Willem gezegd, dat hij me zoiets niet moet flikken. Iemand ten huwelijk vragen ten overstaan van miljoenen mensen, dat doe je niet.” Hij: “Trouwen is veel te intiem en persoonlijk om dat op t.v. te doen.”

Foto's: Marc Pluim

Het kerkelijk huwelijk anno 1996

Ineke Strouken

De kerken moesten de laatste jaren een flinke veer laten. Nederland individualiseerde, de kerken liepen leeg en er ontstond een priestertekort. Wat bleef er over van het kerkelijk huwelijk? Een impressie door de ogen van pastoor Paes en dominee Van Buiren.

Voor de katholieke kerk geldt: wat door God

verbonden is, kan de mens niet scheiden.

“Ook de mensen die bijna nooit meer in de kerk komen, hebben bij de scharnierpunten van dit leven - geboorte, huwelijk en overlijden - behoefte aan religieuze rituelen”, is de vaste overtuiging en ervaring van pastoor Jan Paes uit Rozendaal. Jaarlijks trouwt hij zo’n veertig stelletjes, die vooral in mei, juni en september bij hem aankloppen.

Van de veertig stelletjes, is maar een deel afkomstig uit de twee parochies, waarvan hij door het nijpende priestertekort tegelijk pastoor is. Het andere deel komt van ‘buiten’. “Mijn intieme

en mooi gelegen Mariakapel met fraaie entree trekt mensen aan. Die kapel doet het erg goed op de foto.”

Eens getrouwd, altijd getrouwd

Jan Paes legt de officiële leer van de katholieke kerk aangaande het huwelijk uit. Centraal daarin staat het ‘eens getrouwd altijd getrouwd’. Echtscheidingen worden door de kerk niet erkend. Paes: “De onverbreekelijke band tussen Christus en zijn kerk wordt weerspiegeld in het huwelijk tussen man en vrouw. Vanuit die verbondsgedachte is het niet toegestaan dit huwelijk te verbreken. Wat door God verbonden is, kan de mens niet scheiden, zo luidt de officiële leer.”

De trouwlustige heeft tijdens de ‘ondertrouw’ - Jan Paes spreekt liever van ‘voorbereidend gesprek’ - alle kans gehad bezwaren en moeilijkheden te ventileren. Wie daarna zijn ja-woord geeft, moet zich daar ook maar aan houden, vindt de kerk.

Alleen een weduwe of weduwnaar kan een tweede keer in de kerk trouwen. In theorie kan dat ook als de kerkelijke rechtbank in Utrecht een eerder huwelijk nietig heeft verklaard, “maar daar-

In de protestantse kerk is echtscheiding wel

mogelijk. Wel of niet bij elkaar blijven is de

verantwoordelijkheid van de echtelieden zelf.

voor moet je wel hele sterke argumenten hebben”, zegt Jan Paes. “Eigenlijk is het zo’n heisa dat ik de mensen altijd adviseer er maar vanaf te zien.”

Status liber

Wie een niet-katholiek trouwt, moet daarvoor toestemming vragen bij de bisschop. “Die wordt per kerende post verleend, hoor”, zegt pastoor Paes lachend. Doorgaans hebben de stellen die hij trouwt al een aantal jaren samenwonen achter de rug. “Bijna niemand trouwt meer vanuit het ouderlijk huis en het kerkelijk en burgerlijk huwelijk vinden bijna altijd op dezelfde dag plaats.”

Voor een trouwerij controleert Paes de status liber van de trouwlustigen: zijn de personen werkelijk vrij om te trouwen? Dat moeten ze aantonen met een recent bewijs uit het kerkelijk doopregister, de overlijdensakte van een overleden partner of - wat zelden voorkomt - een akte waaruit blijkt dat een eerder huwelijk door de kerkelijke rechtbank nietig is verklaard.

Voor gescheiden mensen die toch in de

kerk willen trouwen, heeft Jan Paes een praktische oplossing. “In plaats van een officiële inzegening wordt het dan een kerkelijke viering. Dat is een mooie oplossing. Ik ben geen juridisch scherp-slijper, maar zoek liever een barmhartige oplossing.”

Ja-woord

De inzegening van het huwelijk kent twee essentiële momenten: de trouwbelofte en de bevestiging. De belofte wordt door de pastoor voorgelezen, waarop bruid en bruidegom hun ja-woord geven. Een variant is dat de beide partners elkaar om het ja-woord vragen. In dat geval is de aanwezigheid van een kerkelijk ambtsdrager en twee getuigen verplicht. Na de wederzijdse belofte verklaart de pastoor het huwelijk ‘voor de kerk van God’ voor gesloten: de bevestiging.

Paes’ ervaring is dat de ringwisseling voor bruid en bruidegom meestal het mooiste moment van de dienst is. “Maar voor de kerk is dat slechts franje. Kerkelijk-juridisch heeft het niets te betekenen. Grote delen van de katholieke wereldbevolking kennen het ritueel met de ringen dan ook niet.” Als hij zijn brevier er nog eens op na slaat, valt hem op dat de exacte frases die hij geacht wordt bij het trouwen uit te spreken, voor Nederland en Vlaanderen verschillend zijn. Paes weet wel hoe dat komt. “Het Vaticaan sloot

in het verleden met elke staat afzonderlijk concordaten af. Die regelingen verschillen daarom van elkaar. Zo is het in Nederland verplicht voor de wet te trouwen, voordat je voor het altaar verschijnt. In Vlaanderen hoeft dat niet.”

Maria-hulde
Paes stelt de dienst in overleg met de beide partners samen. “De meeste stellen kiezen

voor een eucharistieviering, maar verplicht is die niet. Hier in Rozendaal kennen we ook nog het streekgebonden gebruik van de Mariagang of -hulde. Vroeger ging de bruid dan tijdens de kerkdienst naar het Maria-altaar, stak er een kaars aan en vroeg aan Maria, zelf moeder van Jesus, of ze zo snel mogelijk zwanger mocht worden.”

“Moderne bruidjes willen de Mariahulde graag in ere houden, maar ik stel altijd een bijstelling van het ritueel voor”, zegt Paes. “De voortplanting is immers niet langer het eerste doel van het huwelijk; dat is veel meer de onderlinge bijstand geworden. Daarom raad ik het trouwpaar aan om samen naar het Maria-altaar te gaan en te bidden dat, mocht er een kindje komen, dit toch alsjeblieft gezond mag zijn. Zo doe je op een eigentijdse manier recht aan de traditie van de Maria-hulde.”

Echtscheidingsdienst

Dominee Van Buiren is tegenwoordig gevangenispastor in Middelburg. Daarvoor was hij jarenlang dominee van de Nederlands-Hervormde gemeente in het Zeeuwse Oost-Souburg. Een paar maal weigerde hij hier een bruidspaar te trouwen. “Eén keer kreeg ik een stel dat in de kerk wilde trouwen om de lieve vrede met moeder te bewaren. Daar kon ik niet mee accoord gaan. Tenslotte zegen ik zo’n huwelijk niet in als particulier, maar namens de kerk. Er

moet een minimale betrokkenheid bij de mensen bestaan.”

De protestantse leer aangaande het huwelijk is anders dan de katholieke. Het huwelijk is geen sacrament en een avondmaal komt er zelden bij kijken. “Voor katholieken is de eucharistieviering veel belangrijker dan voor protestanten. Een avondmaal tijdens het huwelijk wordt eigenlijk alleen

Katholiek trouwen in cijfers

Het KASKI, het Katholiek Sociaal Kerkelijk Instituut in Den Haag, houdt de cijfers bij van verschijnselen rondom (katholieke) kerk en samenleving in Nederland. Daaruit blijkt dat in 1994 zo'n 18% (14.748 huwelijken) van de bijna 83.000 in Nederland gesloten huwelijken, werd ingezegend in de rooms-katholieke kerk. In ruim 80% van die gevallen waren beide partners katholiek, een percentage dat in 1980 nog enkele procenten hoger lag. In Nederland is 35% van de bevolking opgenomen in de administratie van de rooms-katholieke kerk. Wie echter aan honderd passanten op straat vraagt of men katholiek kerkelijk meelevend is, krijgt van 22% een bevestigend antwoord. 22% van in totaal 83.000 huwelijken geeft ruim 18.000 potentieel katholieke huwelijken. Met een werkelijk aantal van 14.748 katholieke huwelijken, betekent dit dat ruwweg 80% van de zich katholiek voelende personen het huwelijk in de kerk laat inzegenen.

gevraagd als één van de partners katholiek is”, zegt Van Buiren.

Een groot verschil is ook dat de protestantse kerken geen verbod op echtscheiding kennen. Van Buiren: “De verantwoordelijkheid voor de verbintenis ligt bij de mensen zelf. Als ze merken dat het niet gaat, dan kunnen ze ermee stoppen. Tegenwoordig worden zelfs wel ‘echtscheidingsdiensten’ gehouden. Twee mensen erkennen dan dat de verbintenis niet het verwachte heeft opgeleverd, en vragen Gods

zegen voor de verbreking ervan. Het gebeurt weinig, maar het komt voor.”

Bevestiging

De trouwdienst in de protestantse kerken begint met liederen en een preek. Daarna volgt ‘het trouwgedeelte’: de bevestiging, waarbij de partners elkaar van mens tot mens trouw beloven, en de inzegening, waarbij om Gods zegen wordt gevraagd. Van Buiren: “De meeste mensen trouwen op dezelfde dag in de kerk en voor de wet, maar er is een tendens om op een doordeweekse dag voor de wet te trouwen en op zondag in de kerk.”

Van Buiren vond trouwen één van de leukste aspecten van zijn werk. Vooral het voorafgaande gesprek met het bruidspaar, waarin je over de betekenis van het huwelijk komt te spreken, en gezamenlijk een mooie dienst in elkaar zet, waren hem dierbaar. “Zo’n kerkelijk huwelijk werd de laatste jaren steeds meer maatwerk. Door met elkaar in gesprek te gaan, begrijp je wat het paar beweegt en daar pas je je dienst in woord en beeld op aan.”

Protestant trouwen in cijfers

In 1994 registreerde de afdeling statistiek van de Nederlands-Hervormde kerk 1.863 huwelijken die in deze kerk werd ingezegend. Dat is ruim 2% van het totaal aantal huwelijken in Nederland en zo'n 19% van de huwelijken waarbij één of beide partners hervormd was. 15% van de Nederlandse bevolking komt voor in de administratie van de hervormde kerk, terwijl naar schatting hooguit 10% zich ook kerkelijk meelevend zou noemen. Dat betekent dat van de 8298 potentieel hervormde huwelijken, ruim 22% ook daadwerkelijk in de kerk gesloten wordt. De gereformeerde kerken, waar ongeveer 5% van de Nederlandse bevolking bij is aangesloten, houden geen cijfers bij over aantallen huwelijken.

Bijna 60 jaar samen

Laatst vond ik bij het opruimen een aantal oude familiekiekjes, waaronder deze trouwfoto van mijn ouders uit 1923. Ze kwamen elkaar tegen in de winkel, tegenover de kerk, waar mijn vader regelmatig sigaartjes haalde. Hij zag wel wat in het meisje achter de toonbank en vele verkochte dozen sigaren later gingen ze zich verloven.

Mijn vader kwam oorspronkelijk uit Zeeland en zat vanwege zijn werk, bij de spoorwegen in Roosendaal, in de kost bij een pasgetrouwd stel. Toen daar gezinsuitbreiding kwam, werd het huis te klein en moest mijn vader iets anders zoeken. Hij maakte van de nood een deugd, vroeg mijn moeder ten huwelijk en op 26 juni 1923 trouwden ze.

Ze gingen wonen in een nieuw huis voor f 5,- in de week. Een heel bedrag voor die tijd, maar ze hadden dan ook twee ruime

Herinneringen biedt ruimte voor reacties van lezers. Misschien kent u bijzondere gewoontes uit uw streek, interessante gebruiken van vroeger of hebt u zich verdiept in de achtergronden van tradities. Stuur dan een korte, bondige brief, met vermelding van naam, adres en leeftijd naar het Nederlands Centrum voor Volkscultuur, Lucasbolwerk 11, 3512 EH Utrecht. Wordt uw brief gepubliceerd, dan krijgt u een leuke attentie thuisgestuurd.

kamers, elektrisch licht, stromend water, een wc binnen en een keuken.

Precies één jaar na hun huwelijk kwam ik ter wereld en na mij volgden nog vijf jongens en vier meisjes. Een heel normaal aantal voor die tijd.

Het huis werd al gauw wat krap en na een aantal verhuizingen kwamen wij uiteindelijk terecht in een woning met een woonkamer, een voorkamer, een hele grote keuken en vijf slaapkamers: een slaapkamer voor mijn ouders, een voor de twee oudste meisjes, een kamer voor drie meisjes, een slaapkamer boven voor vier jongens en de broer die wat asmatisch was sliep alleen op een kamer.

Het was altijd een drukte van belang, stel je maar eens voor iedere dag koken voor twaalf mensen! Er was een tijd waarin wij in het weekend wel acht broden nodig hadden. In de oorlog aten wij twee keer per dag aardappelen en maar één keer brood, want dat was er niet zoveel.

De witte was ging één keer per week naar de wasserij, de rest, zoals overhemden en pyama's, deden we zelf thuis. Wij hadden voor de was een wringer thuis staan, maar geen wasmachine. De stofzuiger kwam pas rond 1955 bij ons thuis.

Hun 50-jarig huwelijk hebben mijn ouders nog gevierd in dit huis, daarna zijn ze om gezondheidsredenen verhuisd naar het bejaardenhuis. Uiteindelijk hebben ze bijna 60 jaar lief en leed met elkaar gedeeld.

N. Tolhuizen- de Witte, Roosendaal

Afbeelding: Petronella Moens en

Willem Hendrik Warnsinck, 's

Menschen begin, midden en

einde, Amsterdam 1824.

Bomen over liefde

Girbe Buist

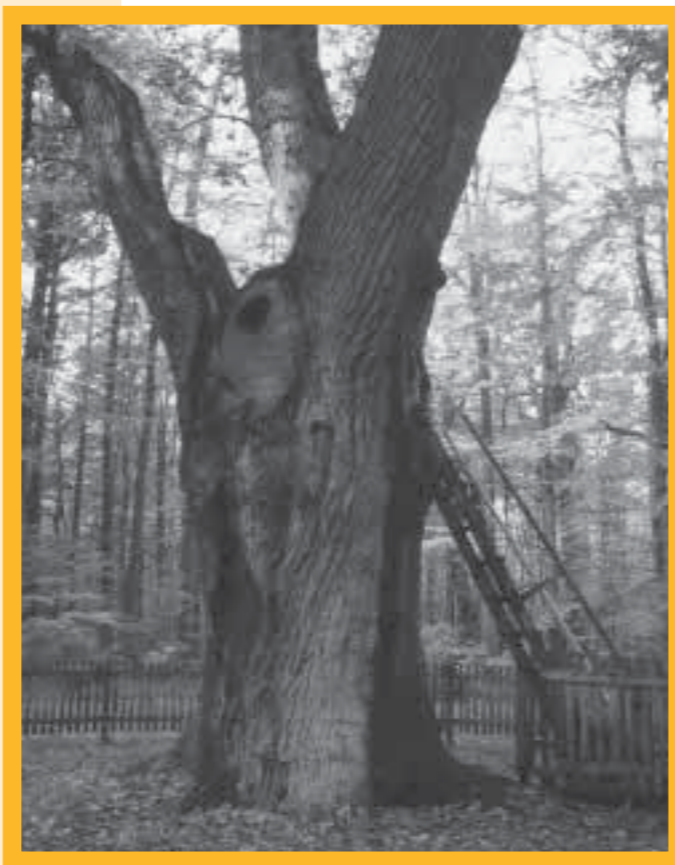
De gladde schors van de beuk is al eeuwen lang een geliefd middel om de liefde tussen man en vrouw vast te leggen. Zelfs Helena van Troje en haar geliefde sneden hun namen in een beuk. Wel wat pijnlijk toen Helena's geliefde haar ontrouw was en de boom nog steeds getuigde van deze voorbije liefde.

Behalve gedenktekens waren bomen ook belangrijk als huwelijksbemiddelaars en vruchtbaarheidssymbolen. Zo stonden er in de zeventiende eeuw op het Voorhout in Den Haag een aantal lindes ten behoeve van ontluikende liefdes. Deze bomen zijn door Huijgens uitvoerig bezongen. En in sommige Germaanse en Slavische landen plant men twee bomen voor het huis van een pasgetrouwd stel als symbool voor het geluk dat men hen toewenst.

Bruidegomseik

De bruidegomseik van Eutin doet wel heel letterlijk aan huwelijksbemiddeling. Ooit moet in het Dodauer bos bij Eutin in Sleeswijk Holstein namelijk een Keltische prins aan een boom zijn vastgebonden en aan zijn lot zijn overgelaten. Een meisje bevrijdde hem uit

zijn benarde positie. Uit dankbaarheid plantte de prins vervolgens een eik die later bekend zou worden als de bruidegomseik. Op de plek waar een zware storm een dikke tak van de stam rukte, ontstond een gat waar een hand in past. Sinds 1890 dient deze holte als brievenbus. In dat jaar leerden een houtvestersdochter uit Dodau en de chocoladefabrikant Felsch uit Leipzig elkaar kennen en gebruikten de boomholte voor hun liefdescorrespondentie. Omslachtig maar nodig, omdat de vader van het meisje de relatie verbood. De liefde bleek uiteindelijk sterker en op 2 juni 1891 vond er onder de bewuste eik een groot bruiloftsfeest plaats. Tot op heden deponeren mannen en vrouwen, op zoek naar een levensgezel, brieven in de holte.

De bosbeheerder heeft in 1927 een ladder bij de boom gezet, zodat men de holte beter kan bereiken. Vanaf dat jaar bezorgen de Duitse posteries regelmatig brieven en postkaarten bij de boom. Jaarlijks krijgt de boom wel 1000 brieven uit de hele wereld. Er zijn zelfs vier paren bekend die elkaar via de bruidegomseik hebben leren kennen en al meer dan vijftig jaar getrouwd zijn.

Zij die ook eens hun geluk willen beproeven, kunnen hun brief sturen naar de Brautigamseiche, Dodauer Forst, 2420 Eutin (Duitsland).

Knopenlaantje

Een geliefd wandeloord voor verliefde paartjes uit Vorden (Achterhoek) is het zogenaamde knopenlaantje in het zui-

delijke gedeelte van het landgoed Vorden. Sinds mensenheugenis worden in de takken van bomen en struiken langs dit pad knopen gelegd. De knopen vergroeiën op den duur en zijn op sommige plaatsen zo dik als een pols geworden. Als je erop let zie je er steeds meer.

Een merkwaardige traditie, die nooit verloren zal gaan, want iedere dag komen er wel weer een aantal knopen bij, als het niet van verliefde paartjes is, dan is het van wandelaars en hun kinderen.

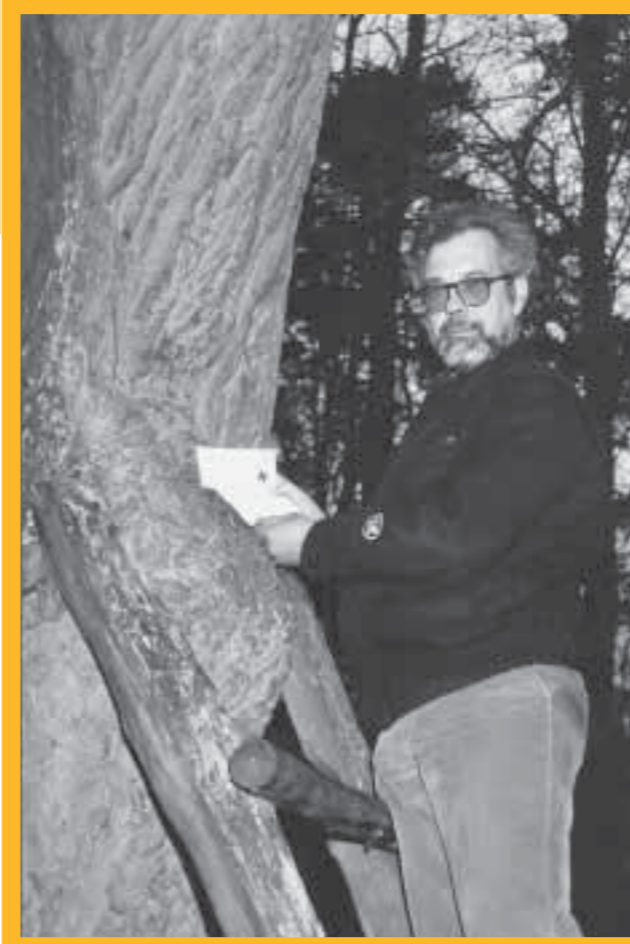
De liefdemei

Veel relaties werden vroeger op het

De Bruidegomseik van Eutin ontvangt jaarlijks 1000 brieven

van mensen die een levenspartner zoeken.

Foto's: Henk Boudewijns

Het knopenlaantje bij Vorden.

Geliefden legden hier een knoop in de

takken om hun liefde te bestendigen.

Foto: Henk Boudewijns

platteland aangeknoopt tijdens het inhalen van de meiboom. Bij dit feest haalden de huwbare jongens uit het dorp, verenigd in zogenaamde meigilden, een boom uit het bos. Zij ont deden deze boom van zijn takken en versierden de top met linten, kransen, eieren, koeken, vruchten en kleurige knipsels. Zo versierd werd de boom op het dorpsplein voor de kerk of op de markt neergezet.

In de nacht van dertig april op 1 mei (Walpurgisnacht) werden de meivuren ontstoken. Jongens en meisjes uit de omgeving dansten de hele avond rond het vuur en daagden elkaar uit. In het holst van de nacht gingen de jongens vervolgens meitakken bij de huizen van de meisjes zetten. Dat gebeurde anoniem, door één persoon of door de gehele groep.

Ieder meisje kreeg met zo'n tak een beoordeling, want elke tak had voor de goede verstaander een specifieke betekenis. Een fijne mast duidde bijvoorbeeld op de goedheid van het meisje, een dennetak was een liefdesverklaring, een berken-tak betekende dat ze aardig was, de kersentak daarentegen stond voor wisselvalligheid, een hagendoorn voor stekeligheid en een biesbos-je voor hoerigheid.

Bij het krieken van de dag kwamen de meisjes naar buiten om te zien hoe zij beoordeeld waren. Was het gunstig dan liet het meisje de tak trots staan, was het ongunstig, dan verwijderde zij hem meteen, waarmee zij zich de spotlust van de dorpsjeugd op haar hals haalde.

's Avonds begon het dansen rond de meiboom, dat tot

laat in de avond duurde. De 'graaf van het meigilde' ging met één krans op zijn hoofd en één in zijn hand onder de boom staan en de meisjes dansten daar omheen. Op een gegeven moment gooi- de de graaf een krans naar één van de meisjes, die daardoor de meigravin werd en niet zelden later ook zijn vrouw.

Onder de groene linde

Hadden een jongen en een meisje eenmaal betrekkingen aangeknoopt, dan ontmoetten zij elkaar vaak onder een linde. In onze streek was de linde namelijk gewijd aan Freia, de godin van de liefde en vruchtbaarheid. Sinds de Keltische tijd is de linde een cultuurboom, dat wil zeggen dat hij bewust in de menselijke omgeving wordt aangeplant: bij het huis ter bescherming van de bewoners, maar vooral ook als centrum van de gemeenschap.

Het heeft tot diep in de middeleeuwen geduurd voor het christendom deze heidense gevoelens had uitgeroeid of vervangen. Zo plaatste men Mariakapelletjes onder de vereerde lindebomen waardoor het Mariabomen werden. Maar - misschien om de hartvorm - het bleef dé boom waaronder geliefden hun afspraken maakten. De dorpslinde was vaak een etagelinde, in drie etages gesnoeid om het wereldbeeld van de mens te weerspiegelen. In de bovenste etage woonden de goden,

Het plaatsten van de meiboom voor het

huis van een rijke man, eerste helft

achttiende eeuw.

Afbeelding: Atlas van Stork, Rotterdam

in de middelste de wereldlijke overheden, en de onderste lichaamde de gewone mensen. De takken als geheel omvatten het firmament, de wortels het aardelichaam en de stam was het centrum van het leven. Zo werd de linde gevormd tot een levensboom.

De in etages gesnoeide linde heeft vooral in het oostelijk en zuidelijk deel van ons land een lange traditie. Thans vinden wij alleen in Brabant nog enkele hele oude lindebomen en langs de Overijsselse IJssel en in Drenthe nog enkele jongere exemplaren.

De etagelindes werden in drie, soms meerdere lagen geschoren, waarbij de onderste door een kring van palen en dwarsbalken werd gestut. In het Limburgse Swalmen werd op de eerste etage op bepaalde feestdagen een plan-

Etagelinde in Gassel

Foto: F. Moens, Monumentale bomen in Nederland

kier bevestigd, zodat er in de boom door de jeugd gedanst kon worden. Ook in Duitsland zijn dergelijke danslindes bekend en wordt deze traditie hier en daar nog in ere gehouden.

Appelboom

In de Bijbel staat dat Eva Adam verleidde tot het eten van een vrucht van de Boom der Kennis van Goed en Kwaad. Volgens velen was de Boom der Kennis een appelboom. Anderen houden het echter op een vijg. Hoe het ook zij, de appel werd in elk geval in verband gebracht met de liefde en daardoor speelde deze vrucht ook een belangrijke rol bij het beantwoorden van liefdesvragen.

Bijzonder populair in Engeland was een spelletje, waarbij appels in een bak werden gelegd of aan een touw werden gehangen. De deelnemers moesten dan proberen zonder hun handen te gebruiken in een appel te bijten. Wie daarin slaagde, moest de appel in één keer schillen en deze schil over de linker schouder gooien. Op de grond zou de schil de beginletter van de naam van de toekomstige geliefde vormen.

Ook zette men wel twee appelpitten, die twee geliefden voorstelden, naast elkaar op een houtblok in het vuur. Als ze rustig samen opbrandden, duidde dat op een toekomstig huwelijk, maar als een van de pitten wegspatte, dan was het snel over met de liefde.

was doorgesneden kon dat duiden op een stormachtige relatie.

Ook in Nederland werd het in één keer schillen van een appel in verband gebracht met de liefde getuige het spreekwoord: 'Die een appeltje kan schillen zonder breken, mag een meisje zoenen zonder spreken'. Om een appelpit de geliefde bekend te laten maken, moest men de pit tussen de vingers nemen en zeggen:

Al dansend om de meiboom werden relaties

aangeknoopt.

Afbeelding: Jan ter Gouw, De volksvermaken

Boomfolklore
Wij besluiten onze amoureuze tocht door de boomfolklore met een waar verhaal over twee ceders.

Er was eens, lang geleden, een Chinese keizer die zijn zinnen had gezet op de vrouw van een trouw onderdaan. Hij liet deze man oppakken en op grond van valse beschuldigingen opsluiten. De arme ziel stierf van verdriet. Om de avances van de keizer te ontvluchten, pleegde de vrouw zelfmoord door van een hoge rots af te springen. Man en vrouw werden gescheiden begraven. Uit de graven ontsproten twee ceders, die elkaar op den duur met tak en wortel raakten. Deze twee ceders staan nu nog bekend als de bomen van de trouwe geliefden.

Man-vrouw verhoudingen in de Surinaamse bush

Otte Ottema

“Wij hebben geen vrouw, wij lenen er één”, zei een Saramaccaanse bosneger ooit. Deze Surinaamse bevolkingsgroep leeft in het gebied langs de Boven-Surinamerivier, in dorpjes aan de rivieroever, omringd door bijna ondoordringbaar oerwoud.

Het ons zo vertrouwde gezin - man, vrouw en kinderen onder één dak - komt hier niet voor. Elke volwassene woont in zijn eigen huis. Ook de man heeft een eigen hut, maar slaapt hier zelden. Hij moet zijn nachten zien te verdelen onder zijn verschillende vrouwen.

Voorkeursvrouwen

Een man mag net zoveel vrouwen hebben als hij wil, maar in de praktijk is het met vier wel welletjes. Hij moet namelijk voor elk van hen, en voor zichzelf, een stukje oerwoud platkappen om daar een *kostgrondje*, een soort moestuin, aan te leggen.

Het kappen van meer dan vijf van zulke stukjes in een jaar is ondoenlijk, vandaar het maximum van vier vrouwen. Alleen een man die wat geld heeft, kan een ander inhuren om kostgrond te kappen en er zo meer dan vier vrouwen op na houden.

De band die de man met zijn eerste vrouw heeft, is meestal veel dieper dan die met zijn latere vrouwen. Sommigen van deze 'voorkeursvrouwen' vinden het heel vervelend als er een tweede vrouw bijkomt, anderen kan het niets schelen, en zoeken samen met hun man een leuke, tweede echtgenote uit.

Aanzoek

Zodra de meisjes menstrueren, ongeveer met twaalf jaar, zijn ze trouwrijp. Vroeger hadden ze dan een jaar of vier de tijd om een geschikte man te vinden. Het meisje dat ongetrouwd haar zestiende verjaardag naderde, kreeg nog driemaal de kans een aanzoek te doen. Weigerden alle drie de uitverkoren mannen, dan liet men het er bij zitten en ging het meisje ongetrouwd door het leven.

Dat 'veelwijverij' normaal is, betekent nog niet dat de Saramaccaanse bosnegers in een macho-mannenmaatschap-

pij leven. Integendeel. Neem het voorbeeld van overspel. Van de beide spelers die hierbij betrokken zijn, wordt, als het uitlekt, alleen de man gestraft. De vrouw kan haar handen in onschuld wassen.

Gerammeld

Is het uitgekomen, dan moet de man een flinke boete betalen aan de familie van de vrouw, vreemd genoeg dus niet aan haar officiële man. Als hij die boete niet kan of wil betalen, dan wordt hij 'gerammeld'. De gemeenschap trakteert hem op een pak slaag, dat je je ergste vijand nog niet zou toewensen. Met stokken, en soms met de botte achterkant van een kapmes, wordt op de man ingeslagen.

Als dit volksgericht achter de rug is, kan de man zich dagenlang niet bewegen. Het kan zelfs een maand duren voordat hij helemaal van zijn beurse plekken is genezen. Tegen buitenstaan-

Boven: Hut van Boslandcreolen in Negerkreek

Links: Een vrouw met haar kind in het dorp Manlobi

ders zeggen de bosnegers dat er tegenwoordig niet meer 'gerammeld' wordt, maar wie in nauw contact met hen staat, weet wel beter.

Kweken van meisjes

Dat hun samenleving geen pure mannenmaatschappij is, blijkt ook uit het feit dat de afstamming via de vrouwelijke lijn geregeld is. Een kind hoort tot de familie van de moeder en niet tot die van de vader. Ook bij de opvoeding van zijn kinderen komt de man er niet aan te pas. Het is de familie van de vrouw die die taak op zich neemt. Het is weer wel zijn taak om de jongens van zijn zus op te voeden.

Een getrouwd stel is niet wat je noemt autonoom in zijn beslissingen. De

macht van de familie van de vrouw, en zeker die van de moeder, is alom aanwezig. De moeder van de vrouw kan het huwelijk zelfs ten alle tijde ontbinden, ook als haar dochter zich daartegen verzet.

Een heel speciaal gebruik was vroeger het 'kweken' van meisjes: een man

koos een jong meisje uit en verzorgde haar, dat wil zeggen betaalde alle onkosten. In ruil daarvoor had hij het recht later met haar te huwen, tenminste als het meisje akkoord ging, want ze kon weigeren. Deed ze dat, dan kreeg de man geen cent vergoed. Een 'investering' van jaren liep dan op niets uit.

Nee, een mannenmaatschappij kun je de Saramaccaanse niet noemen. De Saramaccaanse mannen mogen dan meer dan één vrouw hebben, hun bezit zullen die dames nooit worden. Eigenlijk lenen ze hun vrouwen van hun schoonmoeders, die de touwtjes strak in handen houden.

Foto's: Koninklijk Instituut voor de Tropen

Martin Jansen

De familie speelt nog steeds een hele grote rol

Trouwen op z'n Armeens

Armeniërs trouwen volgens eigen tradities. Een serie feesten - trouwbelofte, verloving en henna-nacht - bereiden het trouwpaar voor op het absolute hoogtepunt: de kerkelijke inzegening.

Typisch Armeens is het aanbrengen

van het teken van verbintenis: op

ieders hoofd werd een kroon, met

daartussen een mooi versierd touw,

gezet.

Wie het verhaal hoort van de bruiloft van de Nederlandse Armeniër Nuran Gelici (27) uit Almelo valt één ding direct op: de grote rol die zijn familie daarin speelt. Nuran groeide op in een grote familie, met veel sociale controle. Bij zijn vrouw Alin was dat niet veel anders. Samen besloten ze om volgens de Armeense tradities te trouwen.

Daarin speelt de familie een zeer belangrijke rol. Voor Nederlanders is dat ongewoon, maar voor Nuran en Alin doodnormaal. Nuran werd er maar éénmaal kriegel van; op de avond van zijn huwelijksfeest met 325 gasten uit Nederland, Duitsland, Frankrijk, Zwitserland, België en Denemarken. "Alin en ik moesten alle gasten begroeten en zoenen, ook de mannen. Daar zijn we bijna de helft van de avond mee zoet geweest."

Ouderlijke bezwaren

Het eerste oogcontact met zijn aanstaande had Nuran tijdens een optreden met zijn band in Berlijn. Zijn zus stond toen op punt van trouwen en dat had hem aan het denken gezet. "Toen ik Alin zag staan, dacht ik: 'zo'n meisje bijvoorbeeld, dat bevalt me wel!'"

Tot zijn grote geluk zag Nuran Alin later terug op de verjaardag van een Berlijnse vriend. Toen bleef het nog bij wat gebabbel, maar toen hij haar precies een jaar later opnieuw trof, spraken ze af samen naar de driedaagse *Jugendtreff* van de Duits-Armeense jongeren te gaan. "Daar hebben we elkaar goed leren kennen en hebben we besloten met elkaar verder te gaan."

Een mooi voornemen, dat leek stuk te lopen op de bezwaren van Alins ouders. Nuran: "Alin was nog niet klaar

met haar studie. Nederland lag zo ver weg van Berlijn. En wat was ik eigenlijk voor een jongen en uit welke familie kwam ik?"

Sollicitatie

Zijn eigen ouders maakten tot zijn opluchting geen problemen. Nurans moeder was al lang blij dat hij met een Armeense thuis-kwam. Moeder Mayram Gelici: "Met een Armeense loopt het contact toch het gemakkelijkst." Vader Sarkis Gelici was misschien het meest realistisch: "Ik wilde dat de twee goed met elkaar overweg zouden kunnen."

De opwindig in Berlijn over die Hollandse jongen die Alin aan de haak had geslagen, verdween toen Nurans ouders na een week of drie hun opwachting kwamen maken. Vader Sarkis: "We gingen kennismaken, wat net een soort sollicitatie was. We waren zenuwachtig, maar niet zo erg als Nuran en Alin." Moeder Mayram: "We werden uitgenodigd voor het eten en dat is een goed teken. Als het fout is, krijg je alleen koffie."

Ook Nuran herinnert zich het tafereel nog heel goed: "De eerste paar minuten was de spanning om te snijden. Het is ook nogal wat: twee volledig vreemde families die weten dat als ze ja-zeggen, ze schoonfamilie zullen worden. Alles wat je in zo'n geval zegt, maakt indruk."

Na die eerste minuten liep het allemaal gesmeerd. De vier ouders hadden hun jeugd in Istanbul doorgebracht en hadden uit die tijd gemeenschappelijke kennis, over wie ze konden kletsen. "Er was al snel een gemoedelijke stemming", vertelt Nuran.

Als maagd het huwelijk in Alins ouders waren gerustgesteld, maar informeerden via de Armeense tamtam nog eens voorzichtig hoe de familie Gelici in Holland bekend stond. Vader Sarkis Gelici: "Ze hoorden dat we een goede familie waren: oppassend en altijd werk. Toen ik een tijd later naar Duitsland belde, kreeg ik te horen: 'Laten we die jongeren maar bij elkaar brengen'."

Waren Alins ouders halsstarrig gebleven, dan had het stel de trouwplannen waarschijnlijk afgeblazen. Overigens laten niet alle Armeniërs zich zo sterk door hun familie leiden. Ongehuwd samenwonen bijvoorbeeld komt voor, maar levert volgens Nuran vaak grote ruzie op met de familie.

Volgens Nuran houden Armeense ouders hun dochters streng in de gaten. "Vergelijk het maar met meisjes die een streng christelijke opvoeding krijgen", zegt hij. "Seks voor het huwelijk is taboe en een Armeense vrouw hoort als maagd het huwelijk in te gaan." Nurans inschatting is dat het grootste deel van de meisjes dat ook doet. Ook Alin sliep - als Nuran haar in Berlijn op kwam zoeken - altijd keurig op de bank. "Samen in één bed, dat deden we nooit."

Gods zegen

De ontmoeting van de wederzijdse ouders was het startschot voor een reeks feesten. Eerste in de rij was de *khoskap*: de avond waarop de jeugdigen elkaar de trouwbelofte geven en waarop de wederzijdse families elkaar leren kennen. Met vijf, zes Almelse gezinnen reed Nuran naar Berlijn om in het Italiaanse ristorante van zijn schoonvader te eten, te drinken, te kletsen en te dansen.

Zo'n *khoskap* begint met een kleine plechtigheid. Het hoofd van de familie van de jongen - meestal de oudste man - vraagt aan het hoofd van de andere familie om de hand van het meisje: "Met jullie toestemming en met Gods zegen, vragen we om de hand van Alin". Het antwoord luidde ongeveer: "Ja we denken dat het goed zal gaan, en de familie bevalt ons. Laten we de twee bij elkaar brengen".

Nuran: "Je smelt dan wel van de zenuwen. Vooral Alin zat te sidderen. We moesten alle tafels langs, waarbij Alin mij voorstelde aan haar familie en ik hetzelfde deed met mijn familie. Eigenlijk ging het heel ontspannen. Halverwege de avond begon iedereen te dansen, en de twee families mengden heel goed, wat voor ons een heel mooi gevoel was."

Bij één *khoskap* kon het niet blijven. Een week of zes later stonden de tafels in het Armeens cultureel centrum van Almelo gedekt om Nurans familie en een grote Duitse delegatie te ontvan-

gen. Nuran: "De families kenden elkaar al een beetje, maar toch waren er nog allerlei onverwachte ontmoetingen. Mijn tante trof er oude burens en mijn vader had een weerzien met een oud-collega uit Istanbul."

Op de onderkant van haar schoen schreef Alin de namen van de meisjes die, volgens haar, binnenkort zouden trouwen.

Familie-oudste

De voorbereidingen voor de verloving werden verzorgd door Alins familie. Met zo'n 25 mensen uit Almelo reden ze naar Berlijn om daar in het ristorante opnieuw te eten, drinken, praten en dansen. Nuran: "Het begin van de avond had een licht religieus tintje. Niet dat er een priester bij was, maar er werd wel om de zegen van God gevraagd. Vervolgens overhandigde mijn oom, de familie-oudste, ons de ringen. We waren nu verloofd, maar bleven gescheiden wonen; Alin in Berlijn bij haar ouders en ik in Almelo."

Kerkelijk huwelijk

De volgende aanleiding voor een feest werd gevonden in het wettelijk huwelijk op 9 december 1995 in Almelo. 's Avonds werd dat gevierd met zo'n 90 gasten, maar dit wettelijk huwelijk was

zeker niet doorslaggevend. Nuran lachend: "Op 9 december waren we man en vrouw voor de wet, maar niet voor mijn schoonvader". Het stel bleef apart wonen, tot de dag van het kerkelijk huwelijk, vier maanden later. Hoewel Nuran maar een paar keer per jaar naar de kerk gaat, zag ook hij het kerkelijk huwelijk als hoogtepunt. "De Armeense cultuur is nu eenmaal opgebouwd rond het geloof", zegt hij. Volgens hem houden de Armeniërs zo vast aan hun geloof, omdat ze omgeven worden door islamitische landen.

Volkerenmoord

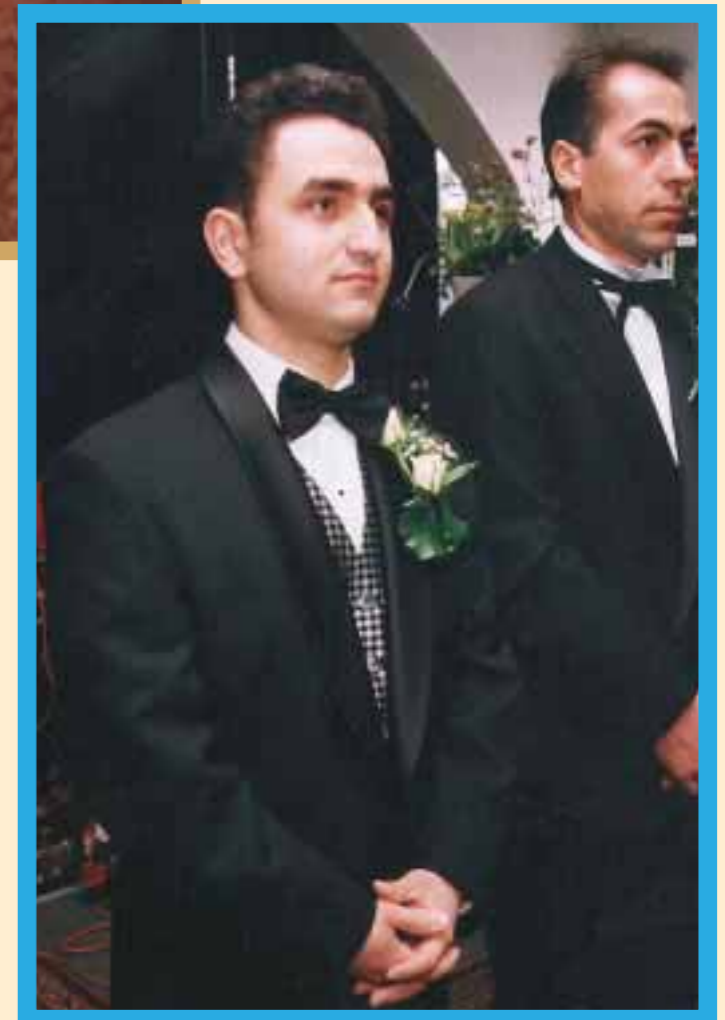
Een andere factor ligt in de moord op de Armeniërs door de Turken in 1915, een jaartal dat bij iedere Armeniër in het geheugen gegrift staat. Al eerder, in 1894 en 1909, waren er pogroms tegen de Armeense bevolking in Turkije

Nuran werd door

zijn peetvader

naar het altaar

begeleid.

geweest. De ultra-nationalistische Turkse regering van na 1913 ging daarmee verder, geobsedeerd als ze was door het streven naar een etnisch homogeen Turkije.

In 1915 gelaste de Turkse minister van Binnenlandse Zaken zelfs de deportatie van alle Armeniërs. Via de woestijn - ten prooi vallend aan hitte, dorst en bandieten - werden mannen, vrouwen en kinderen in lange colonnes afgevoerd naar Syrië. Vooropgezet doel was onderweg een zo hoog mogelijk sterftecijfer te halen.

De Turken die aan die deportatie weigerden mee te werken, werden ontslagen uit overheidsdienst. Het was je reinste volkerenmoord en kostte ander-

half miljoen Turkse Armeniërs het leven. "Als je voorouders vanwege het geloof zo gruwelijk zijn vermoord, dan gooi je dat geloof niet zomaar in een hoekje", verklaart Nuran.

Henna-avond

Het kerkelijk huwelijk van Nuran en Alin was gepland voor 13 april 1996 en werd gesloten in de Armeense kerk in Almelo. Voordat het zover was, waren er weer twee feestavonden. Op de elfde april kwam Alin met een klein gezelschap naar Almelo. Ter ere daarvan was er een gezellige avond bij Nurans ouders met 20 gasten.

Alin sliep die nacht niet in de armen van haar aanstaande, maar in het huis van Nurans zus; pas in de huwelijks-

nacht zou het paar elkaar mogen proeven. De volgende avond was het tijd voor de traditionele henna-avond, in het Turks de *kina gecesi*. Nuran: "Ik geloof niet dat dat van origine een Armeens feest is. Waarschijnlijk is het afkomstig uit de islamitische wereld, waar de henna-nacht algemeen voorkomt."

Nuran weet niet precies welke betekenis henna heeft. In ieder geval werd het goedje met water op een schotelletje tot een drabje gemengd. Daarop kwamen brandende kaarsen en met dat schotelletje ging men dansen. Daarna kregen bruid en bruidegom een klodder henna op de handen gesmeerd.

Losgeld

Nuran en Alin vierden de henna-nacht gezamenlijk, maar traditioneel viert bruid en bruidegom met hun families apart feest. Om een uur of twaalf 's nachts gaat een delegatie jongelui namens de bruidegom - inmiddels in een bralstemming - naar het ouderlijk huis van de bruid. Daar eist het gezelschap toegang tot het huis.

'Nee', krijgt men daar te horen. 'Jullie komen er niet in. Je wilt onze dochter weghalen'. 'Morgen gaat ze toch trouwen, dus laat ons binnen', is het antwoord. Na veel heen en weer gepraat gaat de deur open. Na een uur of wat feesten vertrekt het gezelschap weer, waarbij enkele voorwerpen worden meegegap. Geen televisie of videorecorder, maar een kandelaar of iets dergelijks. "Dat zie je nooit meer terug", zegt Nuran.

Het gescheiden viert van de henna-nacht is aan het verdwijnen. Bij Nuran en Alin was dat ook niet doenlijk. "Dan hadden we 's nachts naar Berlijn moeten reizen." De henna-nacht duurde tot een uur of drie 's nachts en de volgende dag brak de grote dag aan.

Verbondenheid

Nuran werd wakker om een uur of tien en had heerlijk de tijd om toilet te maken; pas om een uur of vier werd men in de kerk verwacht. Alin was een paar straten verderop toen al twee uur toilet aan het maken. Als laatste trok ze haar klassieke witte bruidsjurk aan, volgens de traditie betaald door haar vader.

Volgens gebruik haalde de peetmoeder van de bruidegom Alin van huis

op. Natuurlijk mocht zij pas binnen na betaling van het benodigde losgeld, zo iets als honderd gulden. Luid toeterend vertrok Alin daarop naar de kerk, waar Nuran in smoking met *giletje* en begeleid door zijn peetvader, zijn bruid stond op te wachten. Aan de arm van haar vader schreed Alin op hem af, liet haar vader los en pakte Nurans arm beet. Alins vader pinkte een traantje weg.

Het bruidspaar liep naar het altaar, waarna de speciale bruiloftsmis met bidden, zegening en de eucharistieviering kon beginnen. Typisch Armeens was het aanbrenge van het teken van verbintenis: op ieders hoofd een kroon, met daartussen een mooi versierd touw. Gedurende de gehele ceremonie stonden de peetouders om het altaar, terwijl de eigenlijke ouders op de eerste rij zaten.

Geen make-up in de kerk

De van tevoren ingeleverde verloofvingsringen werden door de priester tijdens het uitspreken van een gebed om de linkerhand geschoven. Nuran: "Dat gaat precies andersom als bij Hollanders. Wij dragen onze trouwring links. Maar ik was inmiddels gewend aan rechts dragen, dus buiten de kerk heb ik hem snel weer aan mijn verloofvingshand gedaan."

De pastoor tolereert in de kerk geen make-up; wie lippenstift op heeft, krijgt de hostie niet. Daarom ook hebben de vrouwelijk familieleden in de kerk decorete kleding aan. Pas 's avonds op het feest, pakt men flink uit, met pracht en praal en blote jurken.

Na de kerkdienst ging het paar naar een park in de buurt voor de bruidsreportage. Bij terugkomst werd de bruidsauto op de parkeerplaats geblokkeerd door andere auto's. Pas na betaling van losgeld kon men verder. Nuran: "Mijn zus is in Istanbul getrouwd en hordes kinderen gingen voor haar auto liggen. Die verdwijnen pas weer als je ze wat geld geeft."

Huwelijksnacht

Na de kerkdienst was er feest met 325 gasten in een naburig hotel: eten, drinken en traditionele muziek, gespeeld door een Armeense band uit Parijs. Na het feest brachten de peetouders het bruidspaar naar hun nieuwe huis. Bang dat er thuis geintjes waren uitgehaald, hoefden ze niet te zijn, want die gewoonte kennen de Armeniërs niet.

Van tevoren had de peetmoeder hun slaapkamer al klaargemaakt voor de huwelijksnacht met mooie lakens en twee pyjama's. Nuran: "Ik ben een half uur bezig geweest om alle spelden uit Alins haar te halen; dat had overigens meer met de kapper dan met de Armeense tradities te maken."

Getrouwd man

Voor de ongeveer dertig Nederlandse bruiloftsgasten was vooral het strooien met geld iets apart. Nuran: "Als ik me in het zweet danste, dan plakten oudere mannen geld op mijn voorhoofd. Ik gaf dat weer door aan andere dansers en zo leek het of er heel veel geld in omloop was. Aan het eind van de avond is dat allemaal voor de band. Dit is een gewoonte die stamt uit de dorpen van het Armeense platteland. De muzikanten krijgen daar geen loon, maar worden op deze manier betaald." Nederlanders viel het ook op dat er geen sketches waren over de levensloop. Omgekeerd had Nuran op Nederlandse bruiloften vaak gezien dat de gasten nogal sjofel gekleed gingen. "Bij ons mag je aan wat je wilt, maar het moet wel chique zijn."

Bij mijn laatste afspraak met Nuran kijkt hij snel op zijn horloge. "Zes uur al? Dan ga ik snel naar huis", zegt hij met een tevreden grijns. Het is duidelijk: Nuran Gelici is inmiddels een getrouwd man.

Foto's: Hardy Klink

Het geloof is voor de

Armeniërs heel

belangrijk. Hun

voorouders hebben

er hun leven voor

moeten laten.

De jaarlijkse boerebrulloft van Joure

Artina Oppenhuizen

Elk jaar wordt in Joure een boerenbrulloft georganiseerd. Model hiervoor staat het huwelijk, zoals rijke Friese boeren dat midden vorige eeuw vierden. Artina Oppenhuizen, medeorganisator, vertelt over dit belangrijke folklorefeest.

Een negentiende eeuwse boerenbrulloft. Het bruidspaar zit in de opkamer van de boerderij onder de bruidskroon.

De dominee houdt een speech.

Het was traditie om de bruidegom een met bloemen en linten versierde pijp te geven. Het was de taak van de bruid om er een comfoor met brandende kooltjes bij te houden, zodat de bruidegom zijn pijp kon aansteken. Het ritueel symboliseerde de dienstbaarheid van de vrouw.

De boer en boerin die aan de boerenbrulloft in Joure mee doen, moeten goed met paarden kunnen omgaan en een sjees kunnen berijden.

Foto: L. Jongema

Onlangs was ik te gast op het huwelijk van mijn nichtje in Bremen. Op de feestavond brachten burens en vrienden van de Duitse bruidegom porselein en aardewerk mee, wat ze vervolgens kapot gooiden. Daarbij spraken zij een wens uit voor het bruidspaar. Bruid en bruidegom werden geacht de diggels bijeen te vegen. Bij navraag bleek de gedachte hier achter te zijn dat scherven (levens)geluk brengen voor het kersverse trouwpaar.

Op deze manier kwam ik in Duitsland in contact met een levend volksgebruik, zoals dat vroeger in wat andere vorm ook in Friesland voorkwam. In de achttiende eeuw was het namelijk gebruikelijk dat de naaste burens bij het ouderlijk huis van de bruid een ruit ingooiden. Het kabaal zou de boze geesten op de vlucht doen slaan en geluk afdwingen.

Oude gebruiken

Hier en daar komen in Friesland nog wel andere 'gekke oude gebruiken' voor. Zo strooit een bruidegom in Earnewâld (bij Leeuwarden) met geld wanneer hij als getrouwd man met zijn bruid de kerk uitstapt. De dorpsjeugd staat dan al klaar op het kerkplein om de dubbeltjes, kwartjes en guldens op te vangen en te rapen. Dit Earnewâldse gebruik werd al in de achttiende eeuw vermeld.

Het gebruik symboliseert het afscheid nemen van de jeugd, wat gepaard ging met een geldoffer. Liet het bruidspaar dit na, dan kwamen ze als gierigaards bekend te staan. Geen prettig vooruitzicht, dus de meeste trouwlustigen strooiden kwistig met geld.

Soortgelijke oude gebruiken worden ook op de jaarlijkse folkloristische brulloft in Joure in ere gehouden. Het is een authentiek feest, dat in brede kring, ook internationaal, een goede naam heeft. Vijf maal is er tot nu toe werkelijk getrouwd. De andere stellen waren eveneens 'echte' trouwparen, maar hun jawoord gold niet voor de wet. Volgend jaar, op woensdag 30 juli 1997 trouwt er weer een paar volgens de wettelijke voorschriften. Bruid en bruidegom hebben zich nu al aangemeld.

Bruid en bruidegom die aan de boerenbrulloft mee doen, moeten overigens aan een aantal eisen voldoen. Ten eerste moeten ze met paarden kunnen omgaan en een sjees kunnen berijden.

Bovendien moeten ze representatief zijn en met publiek kunnen omgaan: dat verwacht immers van het paartje dat het contact met ze onderhoudt, en dat kan of wil niet iedereen.

Folkloristisch evenement

In 1955 werd de eerste boerebrulloft georganiseerd door winkeliers uit Joure die iets voor de toeristen wilden doen. Voor de grap werd een toneelstukje opgevoerd, waarin twee Jouster winkeliers trouwden. In later jaren is dat huwelijk uitgebouwd tot een folkloristisch evenement. Op 24 juli van dit jaar werd het voor de tweeënveertigste keer gehouden, voor ongeveer 2000 bezoekers.

Mijn werk voor de stichting, die jaarlijks deze boerenbrulloft organiseert, maakte me nieuwsgierig naar de gewoonten en gebruiken omtrent het huwelijk in het Friesland van de negentiende eeuw. Ik wilde weten of we bij het organiseren van de boerebrulloft wel de historische werkelijkheid volg-

Het aanbieden van geschenken: een karnton voor de jonge boerin, een kraantjeskan en een

paar duiven. Op de tafel ligt ook linnengoed. Dit paar, Swaantje van Dijk en Jan Brink, is ook

in werkelijkheid op de boerenbruiloft in Joure getrouwd.

den. Daarom ging ik op onderzoek uit, wat het boek *Bruiloft in Friesland* opleverde.

Uit dit onderzoek bleek dat we er enigszins naast zaten. Zo was het trouwen met de stok, dat er erg mooi uitzag, in werkelijkheid een Gronings gebruik. Tot veler verdriet werd de stok uit het programma gehaald en vervangen door een versierde zweep.

Theater

Sjezen getrokken door Friese paarden geven de hedendaagse *boerebrulloft* een rijk gezicht. Gelukkig zijn er in Joure en omgeving nogal wat boeren en boerinnen die nog van die prachtige krompanelen sjezen bezitten. Het zijn tweepersoonsrijtuigen, die gebruikt werden in de achttiende en negentiende eeuw. Tegenwoordig verschijnen er jaarlijks op de *boerebrulloft* zo'n dertig sjezen, getrokken door Friese paarden.

Hoewel we de *brulloft* zo authentiek mogelijk vormgeven, voerden we enkele kleine aanpassingen door. Neem de taal. Op de eerste afleveringen van de Jouster *boerebrulloft* werd alleen Fries gesproken. Uit mijn onderzoek bleek echter dat in de negentiende eeuw Nederlands de voertaal was bij dergelijke festiviteiten. Als compromis doen we het tegenwoordig half om half, want de toeristen vinden het leuk om de Friese taal te horen.

Het Friese volkslied is net zoets. Dat werd in de vorige eeuw nooit gezongen op een bruiloft. Daarom schaften we het in 1995 af, wat ons op zoveel kritiek kwam te staan dat we het dit jaar toch weer terug lieten komen. Zo'n folkloristisch spektakel moet toch ook een beetje theater zijn.

Zondagse servies

Hoe verliep een Friese *boerebrulloft* in

vroeger tijden nu precies? De meeste van de achterhaalde gegevens hebben betrekking op het midden van negentiende eeuw. Juist uit deze economische bloeiperiode zijn veel gegevens overgeleverd en bij de Jouster *boerebrulloft* grijpen we daar op terug.

Wanneer een boerendochter met een boerenzoon trouwde, vierde het hele dorp het feest mee. In tijden van economische bloei konden de boeren zich een grote bruiloft permitteren. Het vond meestal plaats in de opkamer van de boerderij, maar ook wel in een herberg.

Maar voordat er getrouwd kon worden, moest er gevrijd worden. De boerenzoon moest een geschikt meisje zien te vinden. 'Geschikt' wil zeggen dat de wederzijdse ouders evenveel koeien en hetzelfde geloof hadden. Voor een eerste ontmoeting ging de jongen op een

zaterdagavond naar de boerderij van het meisje toe.

Zenuwachtig maakte hij zijn opwachting bij haar ouders. Als de jongen thee kreeg in een kopje uit het zondagse servies, dan wist hij dat hij goed zat. Het was het geruststellende teken dat de ouders geen bezwaren hadden. Er werd nu uren achtereen gepraat en op een gegeven moment gingen de ouders naar bed. De jongelui bleven nog wat praten en vrijen. Het gezegde dat een jongen nooit voor drieën naar huis gaat, zegt genoeg.

Gearjifte

Vooraf voor de oudste zoon was het kiezen van de juiste huwelijkspartner van doorslaggevend belang. Hij zou immers het boerenbedrijf overnemen en wilde een gezonde vrouw, die hem in de bedrijfsvoering kon bijstaan. Als de jongelui en de wederzijdse ouders uiteindelijk tot overeenstemming waren gekomen, werden er plannen voor de bruiloft gemaakt.

Het regelen van de festiviteiten deed het stel met behulp van de burens, dienstbodes en knechten. Drie weken voor het kerkelijk huwelijk, ging het aanstaande bruidspaar in ondertrouw. Verspreid over die drie weken vierde men feest op vier dagen, in Friesland wel de *gearjifte* genoemd. Letterlijk: de 'samenkomst voor het aanbieden van de geschenken', die meestal van huishoudelijke aard waren.

Op de eerste zondag kwamen de familie en de burens van de bruidegom samen op de boerderij van diens ouders. Deze bijeenkomst had een wat bezadigd karakter. Men dronk thee, liep een rondje door het bedrijf en schoof aan voor het feestmaal, bestaande uit rijst met rozijnen of brood met pruimen. Een grote zilveren kom bevatte boerenjongens, waarin de zilveren geboortepel van de bruidegom stond.

Trouwzondag

De woensdag daarop kwam de jongegarde aan bod: vrienden, nichten en

neven van de bruidegom. Op die dag kon het er wild aan toe gaan. De stal was ingericht als feestzaal, er was live muziek en er werd gedronken en gedanst totdat het vroeg in de ochtend tijd werd om de koeien te gaan melken. De zondag daarop vierde men feest bij de bruid thuis. In de brandewijnskom stond nu de geboortepel van de bruid. De uitzet - geborduurde lakens, slopen en het doodshemd - werd door het bezoek nauwkeurig bekeken.

De woensdag daarop kwamen de vriendinnen en jonge familieleden van de bruid de *voorbruiloft* vieren. Ten slotte trouwde het stel in de daaropvolgende zondag in de kerk. Deze trouwzondag werd als een gewone zondag doorgebracht, zonder speciale festiviteiten. Wanneer het paar niet christelijk was, wat maar zelden voorkwam, vierde men de bruiloft in een herberg en werd het huwelijk voor het gerecht vastgelegd.

Bruidegomspijp

Een aardig gebruik toentertijd was het aanbieden van de versierde bruidegomspijp. Roken stond in hoog aanzien; men zei wel, dat een jongen die niet rookte, geen verkering kreeg en ook het gezegde *het is geen man die niet roken kan* stamt uit de negentiende eeuw. De bruidegom kreeg op de eerste zondag van een bruidszuster een met bloemen en linten versierde pijp aangeboden.

Het was de taak van de bruid om er een comfoor met brandende kooltjes bij te houden, zodat de bruidegom zijn pijp kon aansteken. Het ritueel symboliseerde de dienstbaarheid van de vrouw. Dat hoorde toen zo en nog steeds vragen mensen mij een bruidegomspijp te versieren, als huwelijkscadeau voor de bruidegom. Blijkbaar is het voor sommigen nog steeds een mooi en waardevol gebruik.

Over de puthaak

Deze hele gang van zaken bij het trouwen geldt voor de rijke boeren op de Friese kleigronden. Veenarbeiders op de

zandgronden trouwden heel anders. Over hen zijn weliswaar weinig gegevens bekend, maar duidelijk is wel dat ze trouwden 'in eigen beheer'; er kwam geen dominee, pastoor of ambtenaar aan te pas.

De doorgaans zeer arme veenarbeiders trouwden 'over de puthaak'. De puthaak was een stok met aan één uiteinde een ijzeren haak. Daaraan zat een emmer, waarmee water geput kon worden. Twee jongens hielden, ieder aan een zijde, de stok vast. In het bijzijn van de hele gemeenschap liep het bruidspaar erover heen, of kroop er onderdoor. In de ogen van de omstanders was men nu getrouwd.

Onder de veenarbeiders heerste een grote saamhorigheid en gezamenlijk bouwde men een huisje voor het jonge paar. De ongeschreven regel was dat het onderkomen in een dag en een nacht gebouwd moest worden. Lukte dat niet, dan moest het van de veenbaas weer worden afgebroken.

Geld met geld

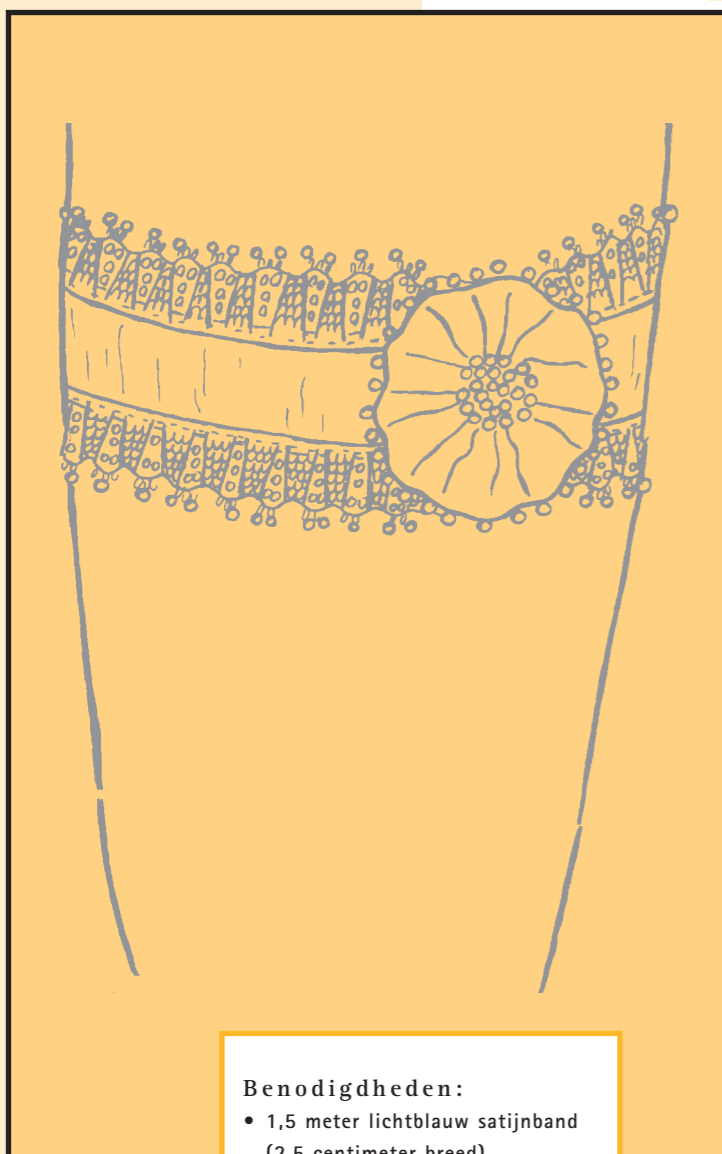
'Trouwen over de puthaak' komt niet meer voor - de laatste keer dat het gebeurde was in 1920 in Houtigehage. Het verschijnsel 'geld met geld trouwen' duikt echter in steeds weer andere gedaanten op. Zo kijken sommige boerenzons en -dochters tegenwoordig met argusogen naar elkaars melkquotum.

De partner die land waarop een quotum rust inbrengt, verruimt immers de produktiemogelijkheden van het jonge stel. Toch zal men het ook samen moeten kunnen vinden, anders volgt er op de lange duur, ondanks de voordelige samenvoeging van de quota, geen boerenbruiloft.

Foto's: Stifting Boerebrulloft op de Jouwer

CREATIEF

Kousenband

Benodigheden:

- 1,5 meter lichtblauw satijnband (2,5 centimeter breed)
- 1,5 meter wit kant (1,5 centimeter breed)
- 1 meter elastiek (1,5 centimeter breed)
- een zakje witte paarlemoer kraaltjes
- naaimachine
- naald en spelden
- schaar
- garen

In de vorige eeuw droegen burgerdochteren een blauwe kousenband onder hun trouwjapon. Dit symboliseerde de seksuele trouw die zij hun man tijdens hun huwelijk schuldig waren. De kousenband stond namelijk voor seks en blauw voor trouw.

Ook nu weer dragen bruiden soms een blauwe kousenband onder hun bruidsjacon. Alleen doen ze de band dan op het eind van het huwelijksfeest uit om hem naar hun vriendinnen te gooien. Degene die de kousenband vangt, zou de volgende bruid zijn. Dit gebruik lijkt op het weggooid en vangen van het bruidsboekje. Alleen een bruid zou vroeger nooit haar kousenband in het publiek gegooit hebben. Daar was het een veel te intiem kledingstuk voor!

Als u op zoek bent naar een geschikte man, dan kunt u ook gebruik maken van een kousenband. Vlaamse vrouwen die een echtgenoot wilden, bonden hun (gedragen!) kousenband vast aan een boom bij kasteel Gaasbeek. Binnen het jaar zouden ze dan getrouwd zijn.

Hoe maak ik een kousenband?

Stap 1

Meet de breedte van uw bovenbeen met een centimeter. Is de breedte van uw bovenbeen bijvoorbeeld 50 centimeter, gebruik dan 55 centimeter satijnband voor de kousenband (altijd 5 centimeter extra dan de breedte van uw bovenbeen nemen). Knip twee maal 55 centimeter kant en rijg dit aan beide zijden van het satijnband.

Stap 2

Speld eenzelfde lengte satijnband tegen de achterkant van de kousenband. Stik daarna in één keer de twee lagen satijnband en het kant aan elkaar vast. Stik het begin en het einde van de voorkant van de kousenband vast. U heeft nu een tunnel waar u met een veiligheidsspeld het elastiek door heen kunt halen. Stik het elastiek vast. Naai de achterkant van het satijnband met kleine steekjes dicht.

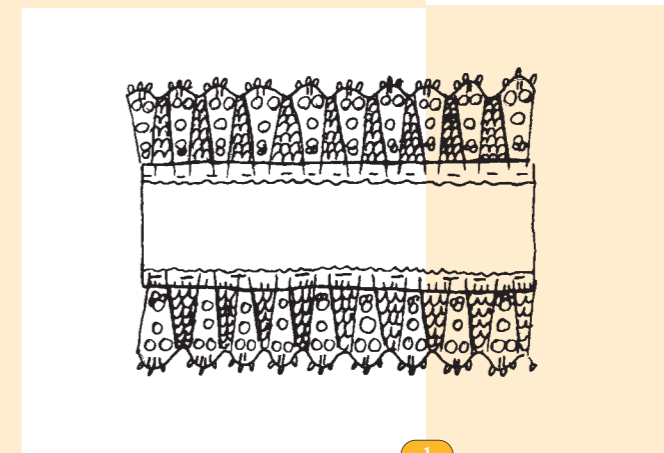
Stap 3

Naai de paarlemoeren kraaltjes aan beide zijden op het kant.

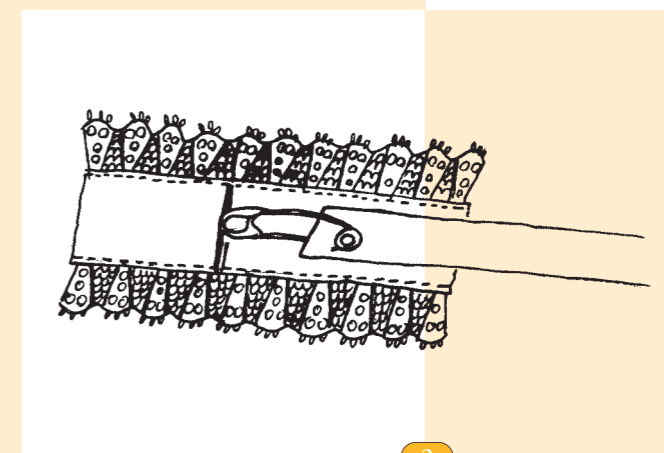
Stap 4

Neem een stukje satijnband van ongeveer 20 centimeter lang. Stik de uiteinden met de goede kant tegen elkaar. Stik met de grootste steek op uw naaimachine de binnenste rand aan een kant door. Trek de bovenste draad aan en zet dit met een paar steekjes vast. U heeft nu een rozet. Versier de rozet in het midden en rondom met paarlemoer kraaltjes. Naai de rozet op de kousenband.

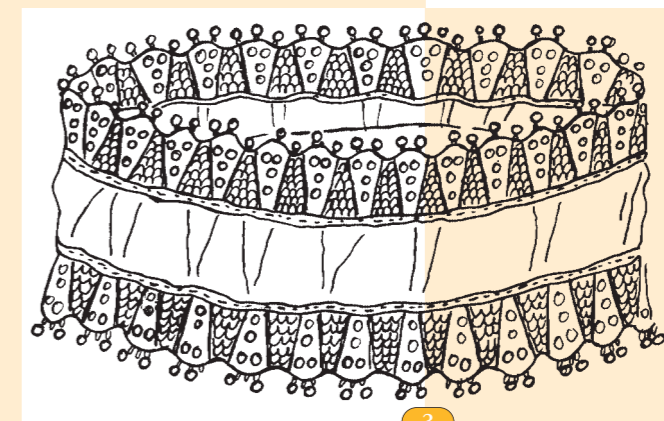
Elsa Reichheld

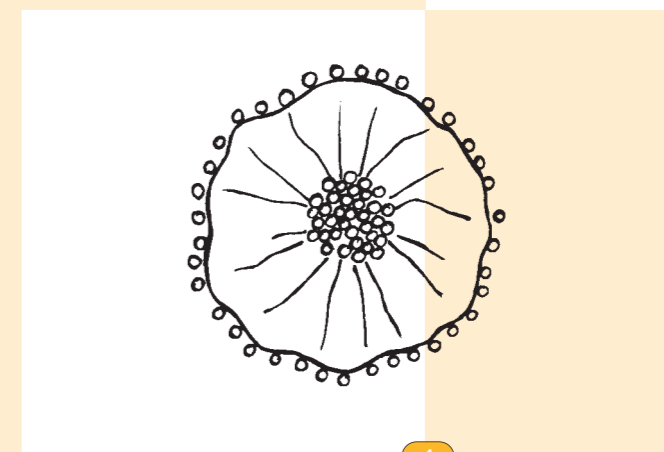
1

2

3

4

Versieren in het Aids-tijdperk

Jongeren zijn tegenwoordig opener en directer dan vroeger. In hun relatie tot ouderen, maar vooral ook in de omgang met elkaar; in hun versiergedrag en in hun omgang met seks.

De manier waarop jongeren elkaar versieren verschilt sterk per cultuur en per tijdperk. Hoe gaat dat tegenwoordig? Hoe zoeken jongens en meisjes anno 1996 toenadering tot elkaar? Gaat het initiatief nog altijd van de jongens uit?

De 20-jarige Esther gaat gewoonlijk recht op haar doel af. "Ik zag in een café eens een echte kanjer. De hele tijd zat ik al naar hem te loeren, maar hij keek maar niet terug. Toen de kruk naast hem vrij kwam, ben ik naast hem gaan zitten. Dat maakte me zó zenuwachtig dat ik helemaal niks wist te zeggen. Toen gooide ik ook m'n biertje nog om, natuurlijk over zijn broek. Hij zei: 'Daar ben ik niet zo blij mee'. Ik zei: 'Ik wel, want ik probeer al de hele avond met je in gesprek te komen'. Daar moest hij erg om lachen. Ik bestelde twee nieuwe pilsjes en we praatten nog een tijdje na. Maar hij had al een vriendin; dus is het niks geworden."

Oogcontact

Ook Denise (28) gaat doorgaans recht op de man af. Haar huidige vriend versierde ze in Albert Heyn. "Ik had hem al een paar maal in de winkel gezien. Op een keer ging ik tegen zessen nog even boodschappen doen en toen ik naar de kassa liep, zag ik hem in de rij staan. Ik sloot aan, keek in z'n mandje en zag dat hij net als ik een diepvries-pizza had. Ik verzamelde al mijn moed bij elkaar en vroeg hem zo nonchalant mogelijk of hij ook zo van pizza hield.

Verbaasd zei hij: 'Ja!'. Toen ik vroeg of hij van plan was die pizza alleen op te eten zei hij weer 'ja'. Ik heb hem uitgenodigd bij mij thuis en we hebben heel gezellig met elkaar gegeten. Sinds die avond is hij mijn vriend."

Niet iedereen is zo direct als Esther of Denise. Een veiliger manier, waarbij je als vrouw meestal wel je zin krijgt, is het zoeken van oogcontact. Drea (23) beheerst deze techniek tot in de puntjes. "Ik versier geen jongens, ik kijk alleen. Zie ik een spetter, dan zoek ik oogcontact met hem. Na een tijdje kijken komt die jongen wel naar me toe. Als hij begint te praten, dan doe ik eerst nog een beetje afwijzend. Als hij daar doorheen prikt en een leuk gesprek begint, dan laat ik mij door hem versieren."

Veel jongens beamen dat meisjes deze techniek regelmatig toepassen. John (22): "Meisjes kunnen je soms uren aanstaren. Dan denk je toch, die willen mij leren kennen. Toch zullen ze nooit eens naar je toe komen. Dus dan ga ik er zelf maar op af."

Erotisch dansen

Ook al durven meisjes tegenwoordig gemakkelijker initiatieven te nemen dan vroeger, dat betekent nog niet dat de heren alles maar over zich heen laten komen. Integendeel. Marco (24): "Ik ga meestal naar disco's en kijk dan of er leuke meisjes rondlopen die nog vrij zijn. Wanneer ik een meisje leuk

vind, ga ik bij haar in de buurt dansen. Ik probeer haar aan te kijken en als ze terugkijkt en blijft kijken, dan schuif ik steeds dichterbij haar toe. Zo hoef je niets te zeggen en meisjes vinden dat heel spannend. Uiteindelijk staan we dan tegen elkaar aan te swingen en dat wordt steeds erotischer... Het lukt natuurlijk niet altijd, maar dat heb ik vlug genoeg door. Dan ga ik gewoon op zoek naar een ander."

Dat niet alle jongens even subtiel te werk gaan bij hun eerste toenaderingspoging blijkt uit een opmerking van John: "Wát je vertelt, maakt helemaal niks uit. Je moet gewoon wat zeggen.

Bij het versieren hebben jongens het niet langer alleen

voor het zeggen.

Foto: Gerard Wessel

Ik drink meestal een paar biertjes voordat ik op een meisje afstap. Daarna klets ik maar wat."

Zoenen

Jongeren versieren tegenwoordig overal, op school, in de trein, of - zoals het voorbeeld van Denise liet zien - in de supermarkt. Maar de meeste transacties vinden nog altijd plaats in de kroeg of de disco. De omstandigheden zijn daar optimaal: iedereen ziet er op zijn best uit en er wordt gepraat en gedanst. Om in de stemming te komen of moed te verzamelen worden de nodige biertjes gedronken.

Een blauwtje lopen bij een versierpoging is nooit leuk. Toch springen de geïnterviewden daar naar eigen zeggen nogal luchtig mee om. Robbert (18): "Het is vaak al snel duidelijk als een meisje je niet ziet zitten. Sommigen zijn heel bot en zeggen dan meteen dat je op moet rotten. Da's niet leuk, maar je weet wél waar je aan toe bent. Het is vervelender als je de hele avond op de versiertoe bent en aan het eind blijkt dat dat meisje je helemaal niet leuk vond."

Een geslaagde versierpoging leidt vaker en sneller tot seks dan vroeger. Soms wordt er zelfs alleen maar om de seks

versierd. Silvia (19): "Ik heb geen behoefte aan een relatie, maar als ik uit ga, dan vind ik het wel leuk om met jongens te sjansen. Ik ga niet zomaar met iedere jongen naar bed, maar van een beetje zoenen ben ik niet vies." Marcel (24): "Ik heb altijd een condoom bij me omdat je nooit weet wie je tegenkomt." Koen (18) kent zichzelf: "Meisjes zijn net zo erg als jongens; zij denken ook alleen aan vrijen."

Condoomgebruik

Een recent verschenen onderzoek, *Jeugd en Seks 90-95*, wijst erop dat jongeren meer seksuele contacten hebben dan vroeger en dat de jeugd tegenwoordig eerder met seks begint. De opvattingen over seks zijn liberaler geworden. Zo vond in 1995 nog maar een kwart van de ondervraagde jongeren een vaste relatie voorwaarde voor geslachtsgemeenschap, in 1990 was dit nog ruim de helft.

Marcel mag dan altijd een condoom bij zich hebben, toch is het opmerkelijk dat het condoomgebruik onder middelbare scholieren de afgelopen vijf jaar niet is toegenomen. Het pilgebruik is echter wel gestegen. Dit kan erop duiden dat de verantwoordelijkheid voor het voorkómen van ongewenste zwangerschappen door de jongens wat al te gemakkelijk op de meisjes wordt afgeschoven. Dit gelijkblijvende condoomgebruik bij frequentere seksuele contacten wijst er bovendien op dat jongeren meer risico lopen om Aids en andere seksueel overdraagbare ziektes op te lopen dan vroeger.

Niet langer hebben de jongens het bij het versieren alléén voor het zeggen. Ook de meisjes gaan tegenwoordig recht op hun doel af. Zo groeien de beide seksen in hun gedrag steeds meer naar elkaar toe. Dat deze liberalisering van de seksuele omgang naast vrijheid in het Aids-tijdperk ook risico's met zich meebrengt is duidelijk.

Michiel den Herder

B Bruidssuikers: suikerzoete huwelijks- aankondiging

Bruidssuikers zijn gesuikerde snoepjes: twintig in een mooi versierd crêpe-papieren zakje. Een stel in ondertrouw deelde ze rond. Zo maakte ze hun aanstaande huwelijk bekend. Dit was althans de gewoonte in de Alblasserwaard, aan het begin van deze eeuw.

Bruiloft omstreeks 1925

Foto uit: Bleskensgraaf en Hofwegen in oude ansichten, 1975

De bruidssuikersnoepjes bestonden in soorten en maten. Sommige waren rond, andere hadden de vorm van beestjes. Je had er die helemaal uit gekleurde suikerlaagjes bestonden, zoals een toverbal, weer andere hadden een vulling van marsepein, chocolade, likeur of wijn.

“De fabrikanten deden hun best om er wat moois en wat lekkers van te maken”, zegt het echtpaar Schakel uit Noordeloos, een klein dorpje in de Alblasserwaard. De nu bejaarde echtelieden bezitten een kleine verzameling bruidssuikerzakjes, daterend uit het begin van deze eeuw. Ooit deelden oudere neven, nichten, tantes en ooms de zakjes rond ter ere van hun op handen zijnde huwelijk. De snoepjes zijn natuurlijk al lang op.

Knallende bruidssuikers
Mijnheer W. Schakel (89) vertelt hoe ze werden aangeboden. “De meeste stellen lieten de bezorging van de bruidssuikers over aan de dienstbode of aan iemand uit een arm

gezin. Op de fiets ging die persoon dan familie en bekenden van het bruidspaar langs. Zij deden dat graag, want overal vingen ze fooi, vaak wel een gulden.”

Volgens mevrouw A. Schakel (85) waren de bruidssuikerzakjes alleen te koop in grote steden. “In Gorkum of Dordrecht, in van die winkels waar ze van alles hadden. Je kon ze daar ook bestellen en dan bracht de bode ze bij je thuis.”

Mijnheer Schakel herinnert zich nog dat er korte tijd bruidssuikerzakjes in de mode waren die konden knallen. Ze waren van boven dichtgesnoerd met een koordje en daar stak een soort kartonnetje uit. “Daar zat een bruidssuikerzakje in verstopt en wie dat wilde opsnopen moest dat kartonnen buisje kapot trekken. Omdat er kruid in zat leverde dat een fikse knal en een vlammetje op. Als kind vond je dat prachtig.”

Bruidsdagen

De bruidssuikers werden langsgebracht in de veertien dagen die lagen tussen het moment van ondertrouw en de huwelijksdag: in de bruidsdagen. Dat was ook de tijd waarin het aanstaande bruidspaar bezoeken bracht aan de complete familie van beide kanten. “Bij grote families kon zo’n ronde dagen duren,” zegt de heer Schakel.

De aanstaande echtelieden gingen daarvoor op pad met paard en tilbury: een lichte, geveerde, tweewielige wagen met een kap. Bij mooi weer was die kap gestreken, zodat je in de openlucht zat. Het paard was mooi geroskamd en opgetuigd en de wagen glom van het opgepoetste koper.

“De mensen wilden graag opscheppen, vandaar die parelwitte leidsels, mooie tuigen en gepoetste tilbury’s. Het was een beetje een strijd: wie had het mooiste paard, de mooiste tilbury. De één probeerde boven de ander uit te komen.”

Bruidsstoet

Was de trouwdag aangebroken, dan reed het trotse en waarschijnlijk wat zenuwachtige bruidspaar aan kop in de bruidsstoet in een prachtige opgetuigde tilbury. Als bruid en bruidegom een grote familie hadden, dan volgden daarachter nog eens tien tot vijftien tilbury’s met mooie rijpaarden ervoor.

De trouwerij duurde de hele dag. Om tien uur ’s ochtends verzamelden de gasten zich bij het meisje thuis voor de koffie. ’s Middags ging de goegemeente in optocht naar het gemeentehuis. Daar kregen ze na een korte plechtigheid het boterbriefje, waarmee ze naar de kerk gingen voor de kerkelijke inzegening van het huwelijk.

Van tevoren al had het stel hun verlovingsringen bij de dominee ingeleverd. Bij het afsluiten van de plechtigheid schoof deze de

ringen weer aan de hand van bruid en bruidegom. Aan de rechterhand, in tegenstelling tot de verlovingsstijd, wanneer de ringen links gedragen werden. Het stel was nu volgens de regelen der kunst getrouwd en het complete gezelschap trok naar het huis van het meisje om te eten, te zingen en sketches op te voeren.

Ondertrouw

Van het voornemen om te trouwen waren de gasten ruim van tevoren op de hoogte gebracht door het uitdelen van de bruidssuikerzakjes waar vaak een huwelijkskaart bijzat, en de afkondiging van het huwelijk in de kerk, direct na de ondertrouw.

De ondertrouw was een plechtigheid waar het stel nieuwe kleren voor kocht. De man een mooi pak, dat later zijn zondagse pak werd. De vrouw een fleurig jurkje, dat soms zelf gemaakt was. Mevrouw Schakel echter had als zelfkazende boerendochter nauwelijks tijd om te naaien en had haar jurk in de winkel gekocht.

Doorgaans was een stel één tot twee jaar verloofd, voor het ging trouwen. Echtpaar Schakel week daar nog al sterk vanaf. Hij: “We ontmoetten elkaar in de lente en op 19 augustus - haar verjaardag - zijn we al verloofd. Dat was uitzonderlijk vroeg, maar ja, ik was al 23 en wilde mijn kameraden een beetje inhalen. Wij hadden geen feest, want haar moeder was toen nogal ziek.

Verlovingsfeestjes waren doorgaans eenvoudige feestjes bij het meisje thuis. Je gaf dan de ringen aan elkaar.”

Na de korte verkeringsstijd volgde voor het stel door omstandigheden een lange verlovingsperiode. Zij: “Mijn moeder stierf in die periode, mijn vader was vaak overspannen en ik was de oudste. Het gezin draaide op mij en zodoende moesten we wachten met trouwen.”

Partnerkeuze

De heer Schakel memoreert nog dat hij er wat betreft de meisjes ‘nogal laat bij was’. “Niet dat ik meisjesvijandig was, helemaal niet. Ik kende er ook best die ik aardig vond, maar om daar nou mijn leven mee te delen... Ik vond, als je met iemand in zee ging, dan mocht daar nooit het nieuwtje van afgaan. Het moest aardig blijven. Dat is ook gelukt; we zijn al 59 jaar samen.”

Hij: “Ik heb haar gekozen omdat ik haar lief vond, maar ook omdat ze gereformeerd was. Dan paste je goed bij elkaar. Met iemand die nergens aan deed kon je toch moeilijkheden ver-

wachten.” Katholieke meisjes kwam je in de Alblasserwaard niet tegen. “Ik was al aan het eind van mijn jongelingsjaren toen ik mijn eerste katholieke ontmoette. Ik had al veel van de roomsen gehoord. Je dacht toen dat je het aan hun uiterlijk kon zien. Da’s er nu gelukkig helemaal vanaf. Nu kun je gewoon met roomsen praten en omgaan.”

Deftige stand

Toen de Schakels uiteindelijk in 1937 trouwden - hij 30 jaar oud, zij 26 - ging hij gekleed in een donkere, zwarte jas met streepjesbroek, het normale trouwpak toentertijd. Later kwam dit zwarte pak alleen nog maar tevoorschijn voor andere trouwfeesten en bij begrafenissen.

Mevrouw Schakel droeg een zwarte jurk en zwarte schoenen en had een takje bloemen door haar haar gevlochten. Anderen droegen ook wel een hoedje. “Het was toen al de tijd dat er veel in het wit getrouwd werd, maar voor ons was dat een beetje te frivol. Het was meer voor de deftige stand”, zegt ze.

Zelf hebben ze bij hun trouwerij geen bruidssuikers uitgedeeld. In de jaren twintig werd het nog volop gedaan, maar toen ze zelf trouwden was die gewoonte overal verdwenen.

Status

Nog eens kijkend naar de verzameling bruidssuikerzakjes, afkomstig van de familie van mevrouw, schiet mijnheer Schakel nog wat te binnen. “Ik moet eerlijk zeggen dat ik me van ons thuis mooiere herinner. Groter, meer versierd met zilver en goud. Deze zijn duidelijk aan de eenvoudige kant. Jouw familie was ook heel eenvoudig. Die van mij had meer geldingsdrang. Mijn grootouders waren bijvoorbeeld te trots om samen met de knechts op het land te gaan werken. Bij jou thuis gaven ze daar niet om.”

Status speelde bij de gereformeerde boerengezinnen in de Alblasserwaard begin deze eeuw een belangrijke rol. Het uitdelen van mooie bruidssuikers in fraaie zakjes voorzag in deze behoefte.

Volgens de adat-regels

Molukse huwelijkstradities

Claudia van Kessel
en Saskia Kooger

Opa Tupan ging op Ambon nog op jacht met pijl en boog. Twee generaties later woont kleinzoon David in een Hollands rijtjeshuis. Daar probeert hij de oude Molukse tradities levend te

houden. Bij zijn huwelijk met de Molukse Trudy bijvoorbeeld.

In 1950/1951 zetten zo'n 12.500 Molukkers per schip koers vanuit Indië naar Nederland. Het waren KNIL-soldaten, afkomstig van de Molukken-eilandengroep in het oosten van het huidige Indonesië. Nu, na 45 jaar in Nederland, leeft een deel van hen nog steeds volgens de aloude Molukse tradities.

Die tradities bestaan uit een stelsel van ongeschreven wetten. Ook wel gewoonterecht genoemd, ofwel de *adat-istiadat*, zoals het op de Molukken heet. De *adat* regelt de maatschappelijke omgang, waaronder het kiezen van de partner en het sluiten van een huwelijk.

Adat

David en Trudy Tupan trouwden in november 1994 volgens de adat-regels. Davids wortels liggen in de kampong *Hukurilla*, Trudy's familie komt uit *Nusaniwe*, beide op Ambon. Zelf zijn ze geboren en getogen in Moordrecht, waar zo'n 150 Molukse gezinnen bijeen wonen in wat de grootste Molukse woongemeenschap van Nederland is.

Volgens David springen de Molukkers in Nederland zorgvuldig om met hun tradities, misschien wel zorgvuldiger dan op Ambon zelf. "Het is hier ook gemakkelijker: we hebben genoeg geld en de families wonen dicht bij elkaar dan op Ambon."

David, nu een getrouwd man, probeert nauwkeurig volgens de adat te leven. "Ik heb een bruidsschat betaald toen ik trouwde met Trudy en woon als christen de kerkdienst in de Molukse kerk trouw bij." Maar wie niet volgens de adat-regels leeft, zal daar volgens David door de Molukse gemeenschap niet op aangekeken worden. Het is een persoonlijke keus.

Huwelijksverzoek

Op de bank in hun woning in Moordrecht doen Trudy en vooral David precies uit de doeken hoe hun traditionele huwelijk is verlopen. Het begint er altijd mee dat de jongen van een stelletje met trouwplannen een officieel verzoek indient bij de familie van het meisje.

De bruidegom moet de hele uitzet betalen; ook de bruidsjurk van zijn bruid. Hij betaalt als het ware de opvoeding van zijn bruid terug.

David: "Dat gaat via de ouders van de jongen. Zij schrijven een brief die persoonlijk wordt afgeleverd bij de familie van het meisje. Daarop spreken de twee families een dag af waarop de familie van de bruidegom op bezoek komt bij die van de bruid."

Op de afgesproken dag vertrekt een flinke stoet familieleden van de man met een woordvoerder, de *djuru bitjara*, voorop naar het huis van het meisje. De bruidegom in spe mag er niet bij zijn. Die zit zenuwachtig thuis. De familie belt driemaal aan (drie is een heilig getal) en de woordvoerder vertelt in het Maleis van welke familie men is, uit welk dorp men komt en wat de reden van het bezoek is.

Huwelijksvoorwaarden

De familie wordt binnengevraagd en brengt tijdens deze *masuk minta* (binnenkomen om te vragen) de wensen van de jongen over aan de beoogde schoonfamilie. Als deze het aanbod accepteert, is de aanstaande bruidegom al een stuk verder. Hij mag nu zelf komen om met zijn geliefde de trouwplannen nog eens door te nemen. David: "Op dat moment ben je als het ware verloofd en mag je elkaar kussen.

Je hebt je nu volgens de traditie voorgesteld aan de familie."

De wederzijdse families gaan nu onderhandelen over de huwelijksvoorwaarden, zoals de inhoud van de bruidsschat en de tijd, plaats en volgorde van de ceremoniën in de kerk en op het gemeentehuis. De manier waarop de dochter aan de familie van de man (*pardarida*) wordt overgedragen, is eveneens onderwerp van gesprek.

De uitzet

Voor arme mensen is het moeilijk om te trouwen, want de bruidegom moet daarvoor diep in de buidel tasten. Hij wordt geacht de hele uitzet voor zijn bruid te betalen: van haarspeld tot bruidsjurk. David: "De vrouw heeft een lijst van alle spullen die ze nodig heeft. Ze mag alles uitzoeken wat ze maar wil. De man moet betalen en mag nergens nee tegen zeggen."

Normaal koopt het meisje alles met hulp van haar zussen en moeder. Maar Trudy wilde liever winkelen met haar aanstaande man. David: "Mijn ouders en die van Trudy vonden het goed, dus hebben we samen alles gekocht."

Het lijkt gek dat voor een kleine aanpassing van de traditie de toestemming van de ouders nodig is. "Maar Molukkers zijn nu eenmaal nauwkeurig in die dingen", verklaart David. "Wij zijn van de tweede generatie en heel streng opgevoed. Je ouders hebben greep op je." Volgens David verandert dat inmiddels wel heel erg snel. "Door veel met ze te praten, staan onze ouders al veel toe."

Kostbare trouwsjerp

Een paar dagen voor de trouwdag controleert de familie van de

man alle gekochte artikelen. Alles moet compleet zijn, want als er iets ontbreekt, zet dat de familie te schande. De zussen van de jongen brengen de uitzet, in koffers balancerend op hun hoofd, naar het ouderlijk huis van het meisje. De jongen en diens ouders blijven thuis. De schoonfamilie controleert in een tweede inspectieronde of alles compleet is. Zo niet, dan moet het ontbrekende aangevuld worden.

De uitzet bevatte ook Trudy's bruidsjurk, gemaakt door haar oom die aan veel Hollands-Molukse bruidjes trouwkleding levert. Hij importeerde de stof uit Indonesië en naaide de jurk in zijn atelier. Het duurste deel van Trudy's trouwjurk was de met de handgemaakte sjerp, vol borduurwerk en kralen.

Ouderlijke adviezen

De grote dag begon al om twaalf uur 's nachts, toen de ouders van het aanstaande bruidspaar Trudy en David ieder apart namen om te bidden. David: "Je ouders vertellen je wat je moet doen als je getrouwd bent en wat je eventueel beter kan laten. Als je bijvoorbeeld heel veel sport, dan geven ze je het

Nadat de bruidegom de bruidsschat aan de familie van de

bruid heeft overhandigd, zegt de vader van de bruid tegen de

bruidegom: 'Ik geef je onze dochter, zij is heel waardevol en je

moet heel zuinig op haar zijn'. De familie van de bruidegom

antwoordt dan: 'Jouw dochter is nu mijn dochter, wees niet

ongerust, we zullen goed voor haar zorgen'. Daarna neemt de

familie huilend afscheid van de bruid die nu naar een andere

familie overgaat.

De broers van David sloegen

op trommels om hun vreug-

de te betuigen over het feit

dat ze er een nieuwe zus bij

gekregen hadden.

advies minder te gaan trainen en rekening te houden met je vrouw.”

De volgende dag was de eerste gang die naar het gemeentehuis. Ook hier gold weer een nauwkeurig, door de traditie bepaald protocol. Naast elkaar lopen mochten de twee nog niet, omdat ze nog ongetrouwd waren. Trudy liep daarom naast haar broer en David naast zijn zus.

“Op je trouwdag hoor je vanuit je ouderlijk huis te vertrekken”, zegt David. “Ook al woon je al jaren samen, zoals mijn broer. Ik ga daar niet tegen in, want dan zouden mijn ouders weigeren op mijn bruiloft te komen. Van mijn elf broers en zussen zouden er dan misschien twee dat durven te trotseren. De rest zou ook thuisblijven.”

Voorouderverering

Na het gemeentehuis mochten David en Trudy naast elkaar naar de Moluks-protestante kerk lopen. David vindt het een strenge kerk, die hij vergelijkt met de kleine gereformeerde kerken. Als voorbeeld geeft hij dat samenwonenden niet aan het Avondmaal mogen deelnemen. “Zitten zij toch in de kerk, dan worden ze eruit gezet.”

Op weg naar het gemeentehuis mogen de Molukse

bruid en bruidegom niet naast elkaar lopen, omdat

ze nog niet getrouwd zijn. Daarom liep Trudy op

haar trouwdag naast haar broer en David naast zijn

zus.

Maar op andere punten is de leer juist heel vrij. “Voorouderverering hoort er helemaal bij, terwijl Hollanders dat eng en occult vinden”, zegt David. Zelf gelooft hij heel zeker in die dingen. “Je ziet ze niet, maar merkt ze wel. De honden worden onrustig en er heerst een bepaalde druk. Je hoort ze ook praten, maar verstaan doe je ze niet. Ze spreken de oertaal.”

Bruidschat

Als het bruidspaar en de families terugkeren van het gemeentehuis en de kerk, betaalt de bruidegom zijn bruidsschat (*harta*) aan de familie van zijn bruid. De *harta* is deels bestemd voor de broers van de bruid en deels voor de *radja* (een soort burgemeester) van de kampong van de bruid op Ambon. Normaal gesproken bepaalt de *radja* hoe de *harta* moet zijn samengesteld: de hoeveelheid linnen doeken en het aantal flessen jenever. David: “In mijn geval zei de familie van Trudy, hoeveel mijn *harta* in guldens waard was. Dat

bedrag heb ik toen contant gegeven, anders moet je al die spullen meesjouwen naar Ambon.”

De meerderheid, ook onder de Nederlandse Molukkers, gelooft dat als de bruidegom de bruidsschat niet betaalt, de voorouders hun doem over de familie zullen afroepen. Dat kan ernstige consequenties hebben: onvruchtbaarheid bij de bruid of kinderen die later ziek worden of doodgaan.

Afscheidstranen

David: “Nadat de *harta* is overhandigd, zegt de vader van de bruid tegen de bruidegom: ‘Ik geef je onze dochter, zij is heel waardevol en je moet heel zuinig op haar zijn’. De familie van de bruidegom antwoordt dan: ‘Jouw dochter is nu mijn dochter, wees niet ongerust, we zullen goed voor haar zorgen’. Toen moest ik Trudy omhelzen en een zoen geven. Haar familie nam huilend afscheid van haar. Het werd één grote jankpartij.”

Zeker op de Molukken is dat geen overdreven reactie, want een getrouwde vrouw keert nog maar zelden naar haar geboortedorp terug. Daarvoor zijn de afstanden te groot. Alleen bij speciale gelegenheden, als haar moeder ernstig ziek is bijvoorbeeld, bezoekt het echtpaar het ouderlijk huis nog.

David: “Op Ambon neemt de vrouw écht afscheid van haar familie. Hier is dat natuurlijk anders, hoewel ook hier het verdriet dat de familie toont oprecht is, vanwege de ingrijpende veranderingen: Trudy kreeg een andere naam en behoort nu tot mijn familie. Haar eigen familie is niet langer voor haar verantwoordelijk.”

Oertaal

Na het afscheid stonden de broers van David met *tifa* (trommels) klaar om hun vreugde te betuigen over het feit dat ze er een nieuwe zus bij kregen. Davids zussen begeleidden de bruid dansend naar het ouderlijk huis van de bruidegom.

David en Trudy vierden hun trouwfeest ook in Indonesië. In

Davids kampong Hukurilla werd een offer aan de voorouders in

de bergen gebracht: tabak en jonge klare.

Daar aangekomen werden Trudy's voeten, volgens de traditie van Davids dorp, met een blad schoongeveegd. “Het is een ritueel dat je kunt vergelijken met Jezus die de voeten van zijn discipelen waste, waardoor ze gelijk aan Hem werden. Wij wilden dat Trudy één met ons werd.”

Met een heilige doek trok de familie hun nieuwe dochter over de drempel van het huis. David: “Vervolgens spreekt een ouder familielid in de oertaal de voorouders aan, zodat die weten dat ze er een dochter verkrijgen en dat er een nieuw gezin gesticht zal worden.”

Schaken

Een feest dat geheel volgens de adatregels verloopt kost veel geld. Op de Molukken zelf kunnen veel jonge mannen dat niet opbrengen. Voor hen zit er niet veel anders op dan de bruid te schaken (*kawin lari*). Op de Molukken is dit de meest voorkomende manier van trouwen.

De jongen ontvoert zijn geliefde uit haar ouderlijk huis en neemt haar mee naar zijn eigen clan. Al snel zal de familie van de jongen bij die van het meisje daarvoor vergiffenis vragen. Dat wordt doorgaans ook gegeven, maar tot een hechte band tussen beide families komt het nu niet, omdat het huwelijk niet gezegend is. Omdat bij de Molukkers in Nederland geld geen probleem is, komt schaken hier weinig voor.

Slechte naam

Een Moluks huwelijksfeest is geen kleinigheidje. Gemiddeld komen er 400 à 500 gasten, soms zelfs meer dan 2000. Zo'n feest vergt enorm veel voorbereidingen en een feestcomité dat al dat werk op zich neemt, is onontbeerlijk. Ook al, omdat je geen enkel steekje mag laten vallen.

David: “Alles moet tot in de puntjes verzorgd worden, want als je iets verkeerd doet, krijgen jij en je stamgenoten een slechte naam. Stel je voor dat

op je feest iemand jus d'orange vraagt, en je hebt het niet. Dan ben je niet alleen zelf schuldig, maar ook al je stamgenoten!”

David en Trudy hielden het op de dag zelf verder simpel, in tegenstelling tot wat de traditie gebiedt. Zij gingen met hun familie eten in het Chinese restaurant van Moordrecht. “Maar normaal”, zegt David, “kookt de familie zelf. Dan eet je je helemaal klem: bij de familie van de man, bij die van de vrouw en 's avonds op het feest. Maar dat kost zoveel geld en tijd, dat wij liever in een restaurant gingen eten.”

Varken

De volgende dag vlogen David en Trudy en enkele familieleden voor de vierde maal in hun leven naar Ambon. Van tevoren hadden ze geld gestuurd, zodat de huwelijksluiting hier nog eens overgedaan kon worden. Toen ze aankwamen kregen ze allerlei geschenken. David: “Van een neef kreeg ik een varken om te slachten. Voor Molukse begrippen is dat een heel duur cadeau.”

Ze bezochten eerst Trudy's dorp. “Daar hebben we de bruidsschat, de *harta*, overhandigd aan Trudy's oom, die hem op zijn beurt weer aan de *radja* van het dorp gaf. In ruil kreeg ik een brief van kampong *Nusaniwe*, waarin stond dat ik Trudy heb vrijgekocht en dat haar dorp niet langer verantwoordelijk is voor haar. Zo heb ik mijn adat volbracht.”

Door het overdragen van de bruidsschat, wordt het verbond beklonken tussen de familieclan van de bruid en de clan van de bruidegom. De diensten die de vrouw moet leveren gaan daarbij over op de clan van de man: recht op arbeid, seksuele gunsten, en nog belangrijker, het recht op de nakomelingen die zij op de wereld zal zetten.

David: “Met de bruidsschat had ik de kosten van Trudy's opvoeding terugbetaald aan het dorp. In ruil gaf de *radja*

ons een flesje water uit de dorpsbron. Daarmee moesten we ons wassen; het stond symbool voor het laatste bad met water uit Trudy's geboortedorp.”

Aanroepen van de voorouders

Een flinke delegatie van Trudy's dorp ging mee naar Davids kampong *Hukurilla*, waar de festiviteiten plaats zouden vinden. In de bergen werden de voorouders opgeroepen door op een schelp te blazen. Op de plaats waar ze 'woonden', op een grote steen, werd hen een offer gebracht; zoals altijd tabak en wat jonge klare. Nu de voorouders aanwezig waren, werden ze naar het dorp geleid. Daar ging het gezelschap naar de kerk, waarna gegeten werd. Na het eten was er feest, waarbij de jonge klare rijkelijk vloeide. Het huwelijk was nu geheel volgens de adat gesloten.

Tradities

“Als ik zelf kinderen krijg”, zegt David, “vind ik het belangrijk dat ze op de hoogte zijn van onze tradities. Maar ze hoeven niet volgens de adat te leven. Dat moet hun eigen keuze zijn. Voor mezelf geldt: ik ben een Molukker en daar ben ik trots op. Daarom wil ik zoveel mogelijk leven volgens de adat.”

In het volgende nummer:

Oud schimmenspel met schaduwen

Voor een schimmenspel is maar weinig nodig: een scherm van dun strakgespannen doek of papier, een lichtbron en wat schimfiguren is voldoende. Vanouds was schimmenspel straattheater. Pas in de vorige eeuw drong deze variant van het poppenspel door tot het theater en de Hogere Kunst. Maar de principes bleven simpel. Zó zelfs dat iedereen thuis een schimmenspel kan opvoeren.

Van lentefeest tot Carnaval

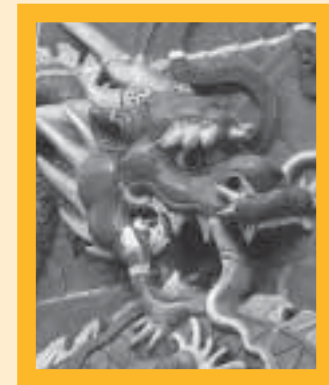
Carnavalachtige feesten zijn al heel oud. De Romeinen kenden het Saturnaliafeest en in de middeleeuwen vierde men vastelavond. Vandaag de dag willen wij allemaal naar het zuiden om net voordat de lente begint nog eens goed uit onze bol te gaan.

Jaarwisseling zonder

oliebollen

Voor ons begint het nieuwe jaar op 1 januari met vuurwerk, olieballen en goede voornemens. Dat is niet overal zo. In Nederland vieren de migranten na de eerste januari nóg een jaarwisseling. Voor de Chinezen start op 7 februari het jaar 2548. Voor moslims begint op 8 mei het jaar 1418 en Hindoeïstisch Holi valt op 24 maart 1997.

En verder

sluiten wij het jaar van de Industriële Archeologie af met een aantal artikelen over onder andere de prachtige fabrieksgebouwen langs de Zaan en een margarinefabriek in Rotterdam.

COLOFON

Traditie,
tijdschrift over tradities en trends
jaargang 2
nummer 3
1996

Een uitgave van het
Nederlands Centrum voor Volkscultuur
met medewerking van de
Federatie voor Volkskunde in
Vlaanderen en de Academie voor
Cultuur en Gastronomie

Redactie en exploitatie:
Lucasbolwerk 11
3512 EH Utrecht
tel. 00-31-(0)30-2319997
fax. 00-31-(0)30-2334047

Redactieraad:
Prof. dr. Stefaan Top
drs. Albert van der Zeijden

Redactie:
drs. Ineke Strouken (hoofdredactie)
drs. Martin Jansen

Traditie
verschijnt vier keer per jaar.
Een abonnement kost f 30 of Bfrs 600
per jaar.

Opzegging van abonnementen moet
uiterlijk op 1 december schriftelijk aan
de administratie zijn doorgegeven.

© Nederlands Centrum voor Volkscultuur

Niets uit deze uitgave mag worden
overgenomen zonder toestemming van
de uitgever.

ISSN 1382-4104

TRADITIE

TIJDSCHRIFT OVER TRADITIES EN TRENDS

Een uitgave van het
Nederlands Centrum voor Volkscultuur
met medewerking van de Federatie voor
Volkskunde in Vlaanderen en de
Academie voor Cultuur en Gastronomie

Redactie en exploitatie:
Lucasbolwerk 11, 3512 EH Utrecht
Tel. 00-31-(0)30-2319997
Fax. 00-31-(0)30-2334047

© Nederlands Centrum voor Volkscultuur

